

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πήρα από μιάν άγνωστη έξουσία τὸ δικαιώμα νὰ παρακαλέσω ἐγὼ τὸν ἀναγνώστη νὰ διαβάσει δος γράφονται παρακάτω γιὰ τὸν Δημήτριο Καπετανάκη.

‘Ο Δημήτριος Καπετανάκης ἦταν ἔνας μεγάλος ἄνθρωπος, ἔνας ἀπόλυτος “Ἐλλην, ἔνας “Ἄγγλος ποιητής, ἔνας περιπλανώμενος διαβάτης τῆς Οἰκουμένης. ‘Ο Τζών Λέμαν, τὸν ’Οκτώβριο τοῦ 1942, μοῦ διατύπωσε τὸ φόβο του μήπως ξεφύγει κι’ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία καὶ πάει στὴν Ἀμερική. ‘Εγὼ δὲ φοβήθηκα ποτὲ δι’ μποροῦσε νὰ πάψει νὰ εἰν’ ἔνας ἀπόλυτος “Ἐλλην. Τί σήμαινε ἀν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα ἢ τί θὰ σήμαινε ἀν ὑᾶφενγε κι’ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία; Δὲν ἔφυγε τάχα κι’ ἀπὸ τὴ ζωή;

‘Ο ἀναγνώστης πρέπει πολὺ νὰ σκεφθεῖ

τὸν Δημήτριο Καπετανάκη. Δὲν ξοφλάει ἀπέναντί του διαβάζοντας δος ἔγραψε. Πρέπει νὰ σκεφθεῖ ἔντονα καὶ βαθειὰ τὴ διάβασή του ἀπὸ τὸν κόσμο, τὴ στιγμαία του παρουσία, τὴ σημερινὴ του ἀπουσία. Μὰ ἦταν, τάχα, λιγώτερο ἀπὸν δος ζοῦσε; Κ’ εἶναι λιγώτερο παρὸν ἀφ’ ὅτου πέθανε; Κι’ αὐτὸ πρέπει βαθειὰ νὰ τὸ σκεφθοῦμε δλοι μας.

Δὲν ταιριάζει νὰ προσθέσω τίποτ’ ἄλλο γιὰ εἰσαγωγή. ‘Ολόκληρος δὲ Δημήτριος Καπετανάκης — τὰ γραφτά του, οἱ φιλίες του, τὰ βήματά του, οἱ πατρίδες του, διάνατός του — εἶναι μιὰ εἰσαγωγὴ σὲ κάτι ἀπέραντο. Αὐτό, ἀκριβῶς, τὸ ἀπέραντο πρέπει νὰ γευθοῦν μὲ κάποιο τρόπο δοι μποροῦν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΦΙΛΟΣ ΜΟΥ *

Μιλῶ γιὰ κάποιον ποὺ ἦταν φίλος μου. Δὲν εἶναι διόλου εὔκολο, οὕτε καὶ πέρα γιὰ πέρα φυσικό, νὰ εἴσαι δο φίλος κάποιου. ‘Εκεῖνος τδερε αὐτὸ καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Γύρω ἀπὸ τὴ φιλία εἶχε συγκεντρώσει, χρόνια πολλά, ἔντονη τὴ σκέψη του. Τὸν γνώρισα, ὅταν ἦταν κυριευμένος ἀπόλυτα ἀπὸ σκέψη. Τότε, ἦταν δεκαεφτά χρονῶν. “Ημουνα δο καθηγητής του στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Καὶ διδάχθηκα πολλά ἀπὸ τὸ μαθητή μου.

Πέθανε στὸ Λονδίνο, στὸ νοσοκομεῖο τοῦ Οὐέστμινστερ, σὲ ἡλικία τριανταδύο χρονῶν. Τὸ νοσοκομεῖο τὸ γνώριζε καλά.

* Δημοσιεύθηκε διγλικά στὸ «New Writing and Daylight», τεῦχος τοῦ φεινοπώρου 1944. Μεταφράσθηκε στὰ Ἑλληνικά ἀπὸ τὸν ίδιο τὸν συγγραφέα.

“Ενα χρόνο πρὶν πεθάνει, βρέθηκε κι’ ἄλλη φορὰ κεῖ μέσα, χωρὶς κᾶν νὰ ξέρει πῶς καὶ γιατί. Δὲν ἥθελε νὰ ζήσει. Τοῦ πέρασενε ἡ ζωὴ, ἡ μᾶλλον τοῦ ἦταν πολὺ λιγώτερη ἀπὸ δο τὴν χρειαζόταν. Κι’ ἀκριβῶς ἀπὸ καθαρή γνώση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἐπιθυμοῦσε νὰ μὴ ζήσει. Αὐτὸ ἦταν τὸν Ιανουάριο τοῦ 1943. Εἶχα ἐπισκεφθεῖ, τότε, γιὰ λίγο τὸ Λονδίνον. Κι’ ὅταν ἀνάκτησε τὴ συνείδησή του — τὴν εἶχε χάσει γιὰ κάμπισες δρες — ζήτησε νὰ δεῖ ἐμένα καὶ τὸν Τζών Λέμαν. Κάθισα πλάι στὸ κρεββάτι του, κ’ ἐκεῖνος χαμογέλασε. ‘Αποφάσισε νὰ ξαναζήσει, γιὰ ἔνα μονάχα χρόνο. ‘Ηταν μιὰ παραχώρηση πρὸς τὸ θάνατο. Γιατί, στὴ συνείδησή του, ἡ ζωὴ ἦταν ἐκείνη ποδ δῆλωνε τὸ θάνατο. ‘Η αἰσιοδοξία του ἦταν πολὺ μεγάλη, μεγαλύτερη ἀπὸ δο τὶ χρειαζό-

ταν για ν' άρκεσθεί σε ό,τι όνομάζουν οι άλλοι ζωή.

“Ήταν ο πιό διακριτικός ανθρωπος, κ' ήζερε νά οιδύνει δυο κανένας τὸν ἐαυτό του. “Οταν ήταν παρών, ήταν σὰ νὰ ξλειπε. Και ὅταν ξλειπε, τὸν ἔνιωθες ἀπόλυτα κοντά σου. ”Εμοιαζε κάτι περισσότερο ἀπὸ ζωντανός μὲ τὸ εὔθραστο κορμὶ του, κάτι περισσότερο ἀπὸ ρωμαλέος μὲ τῇ λεπτῇ σωματικῇ του σύσταση, κάτι περισσότερο ἀπὸ νεκρός στὴν ἔννοια ὅτι, ἀν καὶ ζωντανός, ήταν σὰ νὰ εἶχε ξεπεράσει καὶ τῇ ζωή του καὶ τὸ θάνατό του.

‘Αθήνα, Χαϊδελβέργη, Καίμπριτζ: αὐτά ήταν τὰ τρία στάδια τῆς παιδείας του, ἀφοῦ εἶχε κιάλας ζήσει ως παιδί μέσ’ στὴν ἀτμόσφαιρα του Παρισιοῦ τοῦ ΙΖ’ αἰώνα. “Ηξερε, σχέδον ἀπόξω, ὅλες τὶς ἐπιστολὲς τῆς Μαντάμ ντέ Σεβινιέ. ‘Αργότερα, ἀνακάλυψε ξανά τὴν Μαρκησία διαβάζοντας Μαρσέλ Πίρούστ, καὶ τὴν εἶδε ἔτοι κάτω ἀπὸ Ξνα δλοκαίνουργιο φῶς. ‘Ο Προύστ παραβάλλει κάπου τῇ Μαντάμ ντέ Σεβινιέ μὲ τὸν Ντοστογιέβσκυ. Πρόκειται, τάχα, γιὰ μιάν ἑκκεντρική παραβολή; Δὲν τὸ νομίζω, ‘Ο φίλος μου συνδύαζε στὸ προσωπό του μ’ ἔνα θαυμάσιο τρόπο καὶ τοὺς τρεῖς: τῇ Μαρκησίᾳ, τὸν Ντοστογιέβσκυ καὶ τὸν Προύστ.

‘Η πιό μεγάλη περιπέτειά του ήταν δὲ Στέφαν Γκεόργκε. “Ημουν ἐκτοπισμένος α’ ἔνα νησάκι τοῦ Αίγαίου, δταν γύρισε πίσω ἀπὸ τὴ Χαϊδελβέργη. ‘Ηρθε νὰ μὲ ίδει (ήταν γενναῖος καὶ περιφρονοῦσε ἀπόλυτα τὰ δργανα τῆς ἀσφαλείας τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος). ‘Ηταν ἡ μοναδική φορά ποὺ εἶχαμε μιάν ξριδα μεταξύ μας — , μιάν ξριδα χωρὶς λέξεις. “Ημουν αὐστηρός ἀπέναντι του, κ’ ἐκείνος εἶχε γίνει σκληρός — , σκληρός ἀπέναντι τοῦ ἐαυτοῦ του. Πάλευε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ν’ ἀφήσει τὸν ἐαυτό του νὰ κριθεῖ ἀπὸ τὴν ἵδια του τὴ συνείδηση. ‘Ο Στέφαν Γκεόργκε εἶχε ἐπιβάλλει ἐπάνω του γιὰ κάμποσα χρόνια τοὺς νόμους τοῦ δικοῦ του κόσμου. Κ’ ήταν νόμοι χωρὶς κανένα νόημα. ‘Ο φίλος μου κατάλαβε ἀργότερα ὅτι τὸ νέο κράτος, ποὺ ἰδρυσε δὲ Στέφαν Γκεόργκε, δὲν εἶχε τόπο γιὰ πολῖτες, κι’ δυο γιὰ τοὺς νόμους, κι’ αὐτοὶ ήταν ἀνύπαρκτοι· ὑπαρκτὴ ήταν μόνον ἡ παγερή μορφὴ τοῦ νομοθέτη, καὶ τίποτε ἄλλο. ‘Η ἐμπειρία αὐτὴ ήταν τόσο συγκλονιστική γιὰ τὸ φίλο μου ποὺ λίγο ξλειψε νὰ μὴ μπορέσει νὰ συνέλθει. Καὶ δὲν τὸν ἔσωσε κανένας μεγάλος προφήτης. ‘Ο Στέφαν Γκεόργκε νικήθηκε ἀπὸ τὸν «Ρόμπινσον Κρούνσο» καὶ ἀπὸ τὴν ποίηση ἡ μᾶλλον τὴν τόσο θαυμαστὰ ἀσήμαντη ζωὴ τοῦ Τόμας Γκραιϋ. Λίγο ύστερ’ ἀπὸ τὴν ἀφιξή του στὸ Καίμπριτζ μοῦ ἔστειλε δυὸ γράμματα καὶ μοῦ μιλούσε γι’ αὐτὲς τὶς «ἀνακαλύψεις» του. Σ’ ἔνα ἄλλο γράμμα του μοῦ μίλησε γιὰ τὸν Τζών Ντάν καὶ τὸν Ούτλλιαμ Μπλέϊκ. Εἶχε πιὰ θεραπευθεῖ.

Κι’ ἀργότερα, ξύραψε τὸ ἀγγλικό δοκίμιό του γιὰ τὸν Στέφαν Γκεόργκε, ποὺ εἶν’ Ενας δύσυνηρδός καὶ εἰρωνικός ἐπίλογος στὴν δλη ὑπόθεση.

“Οταν, στὰ 1939, ἔφυγε ἀπὸ τὴν ‘Ελλάδα καὶ πήγε στὸ Καίμπριτζ, δὲν εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τ’ ἀγγλικὰ παρὰ μόνο μερικούς μῆνες. “Οταν, στὰ 1942, ξέφυγα ἀπὸ τὴν κατεχόμενη ‘Ελλάδα, τὸν βρῆκα μεταμορφωμένο σὲ “Ἀγγλό ποιητή. Τ’ ἀγγλικὰ εἶχαν γίνει ἡ γλώσσα του. ‘Ηταν σὰ νὰ τὸν εἶχε ἡ ἀγγλικὴ γλώσσα διαλέξει, σὰ νὰ εἶχε ἐκείνη τὴν ἀνάγκη του.

“Ἐτοι τοῦ συνέβαινε πάντα: τὴν ἐμπειρία του γιὰ κάτι τὴν συμπλήρωνε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ τὸ γνώριζε τὸ κάτι αὐτό. Κ’ ἔτοι τὸ ὅποιο δήποτε πράμα — ἡ χαρά, ἡ ἐπιτυχία, ὁ πόνος — τοῦ γινόταν ἀμέσως ἀνιαρό. Δὲ ζούσε μόνο τὴν ἔσοδεια μέσα στὴ στιγμὴ τῆς σπορᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός τῆς σπορᾶς ἀκόμα τὸ ζούσε μέσα στὴ χειρονομία τοῦ σπορέα.

‘Εδημοσίευσε δυὸ δοκίμια γιὰ τὸν Ρεμπώ, ένα στὰ Ἑλληνικά κ’ ἔνα στ’ ἀγγλικά· τὸ πρῶτο πρὶν ἀπὸ τὴν περιπέτειά του μὲ τὸν Στέφαν Γκεόργκε, τὸ δεύτερο ύστερ’ ἀπ’ αὐτὴν. “Εξησε ὁ ἴδιος μέσα στὸ «μεθυσμένο καράβι». καὶ τὸ καράβι γι’ αὐτὸν ήταν, πολὺ περισσότερο παρά γιὰ τὸν Ρεμπώ, ἡ Κιβωτὸς τοῦ Κατακλυσμοῦ μεταμορφωμένη σ’ ἔνα φελλό στὰ κύματα: μιὰ «κοισμική» ἀπογοήτευση. ‘Αργότερα, σ’ ἔνα ἀπὸ τ’ ἀγγλικὰ ποιήματά του, φαντάζεται τὸν ἐαυτό του ως τὸν “Αβελ, καθισμένο πλάι στὸν ἀδελφό του Κάιν «μέσα σὲ σινεμά μισοφωτισμένο ἀπὸ οκηνές ειρηνικές ποὺ δλο καὶ καταλήγανε σὲ σφαγές». Τὴν κοσμική του, δμως, ἀπογοήτευση τὴν ξεπέρασε κ’ ἔξησε καὶ πέρ’ ἀπ’ αὐτὴν, καὶ μάλιστα δχι δπως δὲ Ρεμπώ, ποὺ ἀφοῦ εἶδε «τὴν Λευκή Οφελία νὰ ἐπιπλέει ώσδαν πελώριος κρίνος», ξγινε ἔνας ἐμπορος ἐξωτικῶν ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ τὴν ξεπέρασε ἐπιμένοντας, παρ’ δλα δσα γνώριζε καὶ υπόφερε, νὰ χρειάζεται ἀγάπη. Ναί, νὰ χρειάζεται νὰ τὸν ἀγαποῦν. Δὲ μποροῦσε νὰ υποφέρει τὸν Ράινερ Μαρία Ρίλκε, γιατὶ δὲ ποιητὴς αὐτὸς τοῦ Θεοῦ, τῶν γυναικῶν καὶ τῆς μουσικῆς τῶν ἀσύλληπτων δντων, εἶχε διδάξει δτι, στὴν ἀγάπη, τὸ πᾶν ξγκειται στὴν πράξη τοῦ ἀγαπᾶν. Στὴν ἀντιγνωμία αὐτὴ ύπαρχει κάτι τὸ μεγαλειδες. Τὸ πρόβλημα ἀνάγεται στὴν ἵδια τὴ σύλληψη τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, δηλαδὴ στὴ στιγμὴ ἔκείνη ποὺ σημειώθηκε ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὸ λόγο «γενηθῆτο φῶς».

‘Ο φίλος μου ήζερε ἄλλωστε πολὺ καλά δτι ἡ φωτεινὴ δραση ἔχει πολὺ λίγη σχέση μὲ τὸ φῶς. “Οχι στὸ φῶς, ἀλλὰ ἀκριβῶς στὸ σκοτάδι, γεννήθηκε τὸ φῶς. Αὐτὴ ήταν ἡ πίστη τοῦ φίλου μου· καὶ δταν ήμουν στὸ Λονδίνο, τὸν Ιανουάριο τοῦ 1943, ξύραψα, γιὰ νὰ ἐπικυρώσω τὴν ἀποψη ποὺ ήταν δική του, ἔνα σονέττο δπου ύπαρχει δ στί-

χος: «Σκοτάδι είναι κ' ή άγάπη και τὸ μῆσος». Έκείνος ἐθριάμβευσε, μάλιστα δὲ μπόρεσαν ν' ἀποφύγω νὰ αἰσθανθῶ θλίψη μέσα μου.

"Οσες φορές ἐθριάμβευε ὁ φίλος μου — κι' αὐτὸν ἡταν ἀκριβῶς ποὺ μοῦ ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ θλίψομαι γι' αὐτόν —, ὁ θρίαμβός του ἡταν πάντα μιὰ ἀντίσταση ποτὲ δὲν ἡταν ἐπίθεση, ποτὲ μιὰ ἔφοδος μὲ κίνητρο τὴν κατακτηση. Νὰ κατακτήσουμε τί; — θὰ ρωτούμε, ἀν' μ' ἀκουγε, ὁ φίλος μου... Μήπως τὴν ἀλήθεια τοῦ πόνου; 'Ο πόνος είναι μιὰ πραγματικότητα δὲν ἔχει καμμιὰ ἀνάγκη νὰ γίνει ἀλήθεια. 'Αληθινὸς ζητάει νὰ γίνει δ.τ. είναι ἀνύπαρκτο. 'Ο φίλος μου δὲν ἐπιθυμούμε νὰ μπεῖ στὴ σφαιρὰ τῶν ἀνύπαρκτων πραγμάτων — : τῆς χαρᾶς, τῆς εὐτυχίας. 'Ωστόσο, συχνά ἔχάραζε στὸ πρόσωπό του ἕνα χαμόγελο χαρᾶς. Αὐτὸς, δημάρτιος, ἡταν κάτι ἀλλιώτικο· ἡταν τὸ χαμόγελο τοῦ εύχαριστημένου παι-

διοῦ. "Αν καὶ εἶχε προκαταβολικὰ ζήσει μέσα του κάθε εἶδος ἐμπειρίας, εἶχε ταυτόχρονα κατὰ κάποιον τρόπο μείνει στὸν κόσμο τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Τὸ χαμόγελο τοῦ φίλου μου! Ναί, τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε είναι δτὶ ἡταν ἔνα ἀρχαϊκὸ χαμόγελο. Οἱ Φαραὼ τῆς Αιγύπτου, τὰ ἀρχαϊκὰ Ἑλληνικὰ ἀγάλματα, οἱ Τυρρηνικὲς Θεότητες, — δὲ μοιάζουν, τάχα, δλες αὐτές οἱ μορφές σὰ ν' ἀνήκουν ταύτοχρονα στὴν παιδικὴ ἡλικία καὶ σ' ἔνα ἀδύνατο εἶδος ώριμότητας; Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐντύπωση γενούμε μέσα μου ἡ δψη τοῦ φίλου μου. Συχνά, κοιτάζοντάς τον, ἔνιωθα πῶς ἥμουν κάποιος ποὺ εἶχε ταχθεῖ νὰ λύσει ἔνα πρόβλημα ἀδύνατο. Καὶ τὸ ἀδύνατο είναι ἡ ἴδια ἡ ζωή. Κοιτάζοντας τὸ πρόσωπο τοῦ φίλου μου, μιὰ πολὺ βαρύτερη πεποίθηση γεννιάταν μέσα μου: ἡ πεποίθηση δτὶ ἀκριβῶς ὁ θάνατος ὁ ἴδιος είναι κάτι τὸ ἀδύνατο.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ

Δὲν είναι ὁ πρῶτος ἀπὸ τὰ παιδιὰ τὰ δικά μας, τὰ πνευματικά, ποὺ μᾶς ἔλαχε ὁ πικρὸς κλῆρος νὰ τὰ μνημονέψουμε. Δὲν είναι ὁ πρῶτος, μάλιστα ἀσφαλῶς ὁ ἀριστοκρατικότερος, ὁ λεπτότερος, ὁ πιὸ ξεχωριστὸς καὶ μαζὶ ἔκεινος ίσως ὁ μόνος, ποὺ εἶχε πιὰ πάρει ἀρραβώνα του τὴν τύχη γιὰ τὴν προκοπή του. Πρόδωρα ώριμος καὶ πρόωρα νεκρός.

Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ θλιβερὸ καὶ πιὸ ἀπαράδεκτο, ἀπὸ τοῦ νὰ βγαίνουμε ἔτοι μὲ μιὰν ἀνάποδη σειρὰ ἀπὸ τὶς τάξεις. Καὶ ἡ λύπη είναι διπλὴ δταν μὲ βεβαιότητα πιὰ ἔκτιμομε τὴν ζημιὰ ποὺ μὲ αὐτὴ τὴν ἀδικία γίνεται καὶ σὲ δλοὺς ἐμᾶς καὶ στὸν ἀμοιρό τόπο μας. Τώρα, δὲν μένει παρὰ νὰ συνάξομε τὰ ἀπομεινάρια καὶ νὰ τὰ διαφυλάξομε.

"Ενας υπερευαίσθητος δργανισμὸς θεληματικὰ τοποθετημένος ἔξω ἀπὸ κάθε «πεπατημένη». Ικανὸς νὰ υλοποιεῖ καὶ νὰ χρωματίζει τὰ ἀόρατα νήματα τῆς ψυχικῆς ζωῆς: ιεροφάντης τῆς ἀποχρώσεως, ζωγράφος τῶν πνευματικότερων διαστολῶν· μεταφυσικός, θὰ ἔλεγα, στὴν ψυχολογία του, δχι στὴ διανοητική του δόμηση· δέκτης κάθε πλούτου καὶ ἀναχωνευτῆς μέσα στὴν κριτική του συνέδηση: ἀπιστος καὶ ρευστὸς μὲ σταθερὸ σημείο μόνο τὴν ώραιοπάθεια περισσότερο γιὰ τὴ χειρονομία, παρὰ γιὰ τὴν σταθερὴ

γραμμή. Εἶχε δλη τὴ γοητεία τοῦ «δύοντος» καὶ τὴν ὑπερηφάνεια μπρὸς στὸ θάνατο καὶ τὴ δυστυχία. Ἀνῆκε στὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, καὶ μ' ἔνα δικό του τρόπο, ἀπὸ τὴν αἰσθηση, ἔνω μὲ τὴ σκέψη φτερούγιζε ἐλεύθερα καὶ ἀδέσμευτα μέσα στὴ διελυτικὴ αὐτοανάλυση τῆς πιὸ ἀκραίας δυτικῆς σκέψης. Εἶταν ἀδιάλλακτα θεωρητικὸς στὴ στάση του· καὶ ἡ στάση του αὐτὴ εἶταν δλο δύναμη, μιὰ δύναμη πλασμένη ἀπὸ ἔνα ἐτερόκλιτο σύμπλεγμα ἀδυναμιῶν.

"Υπερτροφικὰ καὶ μέχρις ἀρρώστειας πολιτισμένος· δὲν γνώρισα πολλοὺς συνομιλητὰς σὰν καὶ αὐτὸν καὶ γιὰ τὴν εὐγένεια μὲ τὴν ὄποια πρόβαλλε τὴν ἀντίρρησή του καὶ γιὰ τὴν τιμιότητα μὲ τὴν ὄποιαν ἀκουγε τὴ δική μου.

Χάθηκε ἔνας «τύπος» ἀνθρώπινος, γεμάτος πολύτιμη ούσια, ίσως μοναδικὸς γιὰ τὴν Ἑλλάδα. "Οσο γιὰ μᾶς, ποὺ τὸν εἶδαμε ἀπὸ παιδὶ σχεδὸν καὶ ίσως καὶ κάποτε νὰ τὸν βοηθήσαμε στὸ πρῶτο του μπουμπούκιασμα, στὰ πρῶτα του τολμήματα, γιὰ μᾶς διατηρεῖται σὰ μιὰ ἔμμονη παρουσία, καὶ δταν τὸν διαβάζομε είναι σὰν νὰ τὸν ἀκοῦμε, καὶ δταν τὸν ἀναπολούμε είναι γιὰ μᾶς σὰν ἔνα παράδειγμα, σὰν ἔνα δεῖγμα ζωῆς, σὰ μιὰ διδαχή. Μᾶς ἀποδίδει πολλαπλάσιος δ.τι κάποτε τοῦ δώσαμε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ

ΔΙΑ ΤΡΑΧΕΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΝΤΟΥΣ...

Τὸν Δημήτριο Καπετανάκη τὸν ἀκούσαμε οἱ φίλοι του γιὰ τελευταία φορὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1943, δταν μίλησε ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τοῦ Λαγόνινου: «Ο «Ἐλλῆν ποιητὴς καὶ φιλόσοφος», ὅπως τὸν ἀναγγειλε ὁ «Ἀγγλος ἐκφωνητῆς, ἔστελνε τὸν χαιρετισμὸ τῆς Ἐλλάδας στοὺς Ἰνδοὺς πατριῶτες, ποὺ τὴν ἐποχὴν ἔκεινη ἀντιμετώπιζαν πανίσχυρη ἀκόμη τὴν ἀπειλὴ τῆς Ἰαπωνικῆς εἰσβολῆς. Τὸν εἶχαμε ἀποχαιρετίσει τὸν Αὔγουστο τοῦ 1939 καὶ ἀπὸ τότε πολὺ λίγα μαθαίναμε γιὰ τὴν ζωὴ του στὴ Μεγάλη Βρετανία. Ἡ σκέψη μας ὅμως ἦταν πάντα μαζί του. Περιμέναμε, δταν θὰ τέλειωνε ὁ πόλεμος, νὰ τὸν εἶχαμε καὶ πάλι κουτά μας καὶ, ἀνταλλάζοντας τὴν πεῖρα μας ἀπὸ τὰ χώματα τῆς Μητέρας Ἐλλάδας μὲ τὴν δικὴ του πεῖρα ἀπὸ τὴν Μητέρα τῆς Νίκης, νὰ συνεχίσουμε τὸν δρόμο ποὺ εἶχαμε ἀρχίσει παλαιότερα στὰ φιλολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ φροντιστήρια τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ μοῖρα θέλησε νὰ σταματήσει ἡ ἐλπιδόφρα του ζωὴ στὰ πρῶτα κι' δλα βῆματά της. Καὶ τὸ ἄρθρο τοῦτο, ποὺ προωριζόταν νὰ γραφεῖ ως χαιρετισμὸς καὶ παρακέλευση, γίνεται τώρα μνημόσυνο πάνω σὲ ἔναν τάφο ποὺ δὲν δὲν ἔταν γραμμένο νὰ κλείσει τόσο πρόωρα, ἡ Ἐλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ θὰ εἶχε κάποτε ἔνα ἀκόμη ἀπὸ τὰ τόσο λιγοστὰ στέρεα δυναμάρια της. Ο θάνατός του δμως εἶναι καὶ αὐτὸς ἔνα νόημα. «Οσο καὶ δὲν δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀκουστεῖ μέσα σὲ δρες ποὺ δὲν κονιορτός τῶν λέξεων μᾶς κυκλώνει ἀπ' δλούθε δλο καὶ περισσότερο, τόσο γίνεται καὶ πιὸ ἀναγκαῖος. Γιατὶ δὲν δημήτριος Καπετανάκης ὁ πήρε. Δὲν ἦταν, καμμιὰ στιγμὴ τῆς ζωῆς του, σκιά.

Αφετηρία τῆς πορείας τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη στάθηκε δὲ λόγος τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Γνωρίστηκαν δταν δὲ Παναγιώτης Κανελλόπουλος δίδασκε κοινωνιολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν καὶ δταν δὲ Δημήτριος Καπετανάκης ἦταν δευτεροετὴς φοιτητής. Κοντὰ στὸν Διδάσκαλο δὲν ερδός φοιτητής βρῆκε ἀμέσως δὲ, τι γυρεύει πάντοτε στὰ πρῶτα βῆματά της ἡ νέα ψυχή: Βρῆκε τὸν ἀνθρωπὸ ποὺ δὲν θὰ

τοῦ μάθαινε μονάχα τεχνικὴ καὶ δὲν θὰ τοῦ μετάδινε Ἑνα ἄθροισμα γνωστικοῦ ὄλικοῦ, ἀλλὰ πάνω καὶ πέρα ἀπὸ δλα αὐτά, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ αὐτοπροβληθεῖ ως κανόνας ηθους καὶ πνεύματος ἀκλόνητος: «Ἡθος στέρεο, δίχως τὶς συμβατικότητες καὶ τὶς φωτοσκιάσεις τῶν περισσοτέρων μας, πρόθυμο καὶ ίκανό νὰ βαστάξει τὰ βάρη τῆς μοίρας του — καὶ πνεύμα ἐλεύθερο μὲ τὴ συνείδηση τῆς ιστορικῆς του πορείας. Πλάτι στὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο δὲ Δημήτριος Καπετανάκης γνώρισε τὸ πνεύμα ως ζωὴ καὶ τὴν ζωὴ ως πνεύμα στὴν πρωταρχικὴ ἀδιαφοροποίητη ἐσωτερικὴ ἐνότητά τους. Καὶ τὸ μάθημα τοῦτο ποὺ δὲν δὲν τὸ ἀκουσε ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔζησε μέσα στὴν ίδια τὴν πραγματικότητα, στοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες τοῦ «Ἀρχείου Φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν», τὸ κράτησε ως λερή παρακαταθήκη μέσα του σὲ κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του.

Οταν πρωτάκουσε μαθήματα κοινωνιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο, δὲ Παναγιώτης Κανελλόπουλος μιλούσε γιὰ τὴν ἀντινομία ἀνάμεσα στὴν κοινωνία καὶ στὸ ἄτομο, συνεχίζοντας ἔτοι τὴν διδασκαλία τοῦ Simmel καὶ τοῦ Tönnies γιὰ τὴν διαφορὰ κοινότητας καὶ κοινωνίας καὶ θεμελιώνοντας μαζὶ τὴν τρίτη διάσταση τοῦ ἀνθρώπινου χώ-

ρου, τὴν κλειστή, μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη ζωὴ τοῦ υποκειμένου. Ο Δημήτριος Καπετανάκης μελέτησε τὴν μορφὴ τῆς κοινωνίας δὲν τοῦ χρειαζότανε γιὰ νὰ γνωρίσει τὸ πνεύμα τῆς ἐποχῆς μας, στάθηκε γιὰ λίγο στὴν ἔννοια τῆς κοινότητας ποὺ τὴν εἶδε μόνο ως συναισθηματικὴ φιλία καὶ ἀφιερώθηκε στὸ τέλος ἀποκλειστικὰ στὴν μελέτη τοῦ υποκειμένου, ἀντλώντας πεῖρα ἀπὸ τὴν ίδια τὴν μοίρα του καὶ ἀπὸ εύρυτη — υποδειγματικὴ γιὰ τὴν τότε ήλικία του — γνώση τῆς παράδοσης τῶν ποιητῶν καὶ τῶν φιλοσόφων.

Καρπὸς τῆς πρώτης τούτης κατάχησης ἦταν τὸ δοκίμιό του «Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου», ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1934, δταν δὲ Δημήτριος Καπετανάκης ἦταν εἰκοσιδύο χρονῶν. Τὸ θέμα ἔξετάζεται ἀπὸ τρεῖς διαφορετικὲς πλευρές: Α' Ὁ ψυχικὸς μόνος καὶ δὲ άγών του. Β' Ἡ διμήτρια τοῦ μό-

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ
(Φωτογραφία τοῦ 1934, πρὶν πάει στὴ Γερμανία)

νου πρός τὸν "Ἐνα. Γ" 'Ο μόνος πρὸ τῆς ὁμιλίας τοῦ 'Ἐνός. Μέ δὴ τὴν ἔξαιρετη κοινωνιολογική τεχνική πού χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν καὶ νὰ λυθοῦν οἱ δυσκολίες τοῦ προβλήματος, οὔτε τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἐαυτό, οὔτε καὶ τὸ ἥθος τῆς μελέτης εἶναι «έπιστημονικά». 'Ο πόνος γιὰ τὴν μοναξιὰ τοῦ καθενὸς μας, ἔξω καὶ πέρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους συνδέομους μας, καὶ ὁ ἀγώνας γιὰ μιὰ γέφυρα πού θὰ συνδέσει τὸν Ἐνα μὲ τὸν ἄλλον πάνω ἀπὸ τὸ χάσμα τῆς τυχαιότητας καὶ τῆς συμβατικότητας, θεμελιώνουν ἥθος καὶ πνεῦμα ἀπὸ τὰ πιὸ χαραχτηριστικά : Τὸ ἥθος ἐνός ἀνθρώπου ποὺ τὴν ὥρα τῆς πρωτης του ζωῆς ἀναμετρᾷ μὲ περιουσλλογὴ τὴν Ἰδιομορφία του καὶ τὸ πνεῦμα ποὺ ἀρχίζει καὶ αὐτοανυψωνεται χτίζοντας ἀπὸ τὰ θεμέλια. 'Απὸ τότε ποὺ γράφτηκε τὸ δοκίμιο πέρασαν ως σήμερα δωδεκά χρόνια. Δὲν θὰ ἡταν δημος νὰ ἀδικήσει καγέναν ἀσφαλῶς ἡ κρίση πῶς ἡ δοκιμογραφία στὴν 'Ἐλλάδα ἀρχίσε μὲ τὸ δοκίμιο τοῦτο. Γιατὶ ὁ λόγος ποὺ λέγεται ἐνδιδένει εἶναι οὔτε περιμαζώματα ἀπὸ ξένα διαφάσματα, οὔτε κατασκευές ἐπιδέξιας μηχανικῆς λογικῆς, οὔτε καὶ — πολὺ λιγότερο — καρπός περιέργειας σερμένης πάνω στὰ πράγματα. Εἶναι λόγος καρδιᾶς ποὺ χτυπάει καὶ ματώνει.

Προετοιμασία τοῦ ὄρδσημου ποὺ συνιστᾶ τὸ δοκίμιο «'Απὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου» εἶναι τὰ λογοτεχνικὰ δημοσιεύματά του στὸ περιοδικό «Νέα Ζωή» ποὺ ἔξεδιδε ἔνας δημιος νέων τότε (1933) ἐπιστημόνων, λογοτεχνῶν καὶ πολετικῶν μὲ 'Ἐλληνοκεντρικές πεποιθήσεις. Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη ἔκει εἶναι ἐκφράσεις τῆς ἴδιας μὲ τὸ δοκίμιο του ψυχῆς. 'Απὸ μόνα τους καὶ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Μιὰ θύελλα» καὶ τὰ ποιήματά του δὲν μιλάνε ίσως πολύ. Δύσκολα θὰ μποροῦσε ὁ ἀπληροφόρητος ἀναγνώστης νὰ ἀναγάγει τὸν κόσμο τους σὲ ἐπίπεδα διαφορετικά ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικολογία τῶν ποιητῶν τοῦ μεσοπόλεμου. 'Ιδωμένα δημος μέσα ἀπὸ τὸ δοκίμιο καὶ τὴν ἐναγώνια ἀναζήτηση τῆς δύναμης ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀρει τὴν μοναξιὰ γεφυρώνοντας ως τὴν αἰωνιότητα τὸ χάσμα, τὰ ποιήματα τοῦτα γίνονται λόγοι ἀνθρώπου ποὺ ζεῖ. Τὸν σύνδεσμο ἀνάμεσα στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη περίοδο τὸν συνιστᾶ ἡ κυριαρχη σὲ ὅλα τὰ ποιήματα ἐπίδραση τοῦ Rilke μὲ τὴν ἐναγώνια περικύκλωσή του «γύρω ἀπὸ τὸν Θεό», ποὺ εἶναι πανταχοῦ παρῶν καὶ ἀπρόσιτος σὲ ὅλους, δοσκι' ἀν βαδίζουμε μὲ πίστη στοὺς δρόμους του ...

'Η Γερμανία γιὰ τὸν Δημήτριο Καπετανάκη ἡταν ἀποκλειστικά τὰ Heidelberg καὶ δχι ὀλόκληρο, ἀλλὰ εἰδικὰ ὁ κύκλος τῶν λογοτεχνῶν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ποὺ συνεχίζοντας τὴν παράδοση τοῦ Stefan George

καὶ τοῦ Friedrich Gundolf κρατοῦσαν μέσα στὴ φανατισμένη ἀπὸ ιδεολογικὰ συνθήματα καὶ ὑπερκορεσμένη ἀπὸ ιδεολογίες Γερμανία μιὰ πνευματικὴ γωνιά γιὰ πολὺ λίγους διαλεχτούς καλεσμένους. Τῆς πνευματικῆς τούτης γωνιᾶς ἡ 'Εστία ἡταν ἀναμένη ἀπὸ τὸ παμπάλαιο τυπικὸ χαραχτηριστικό τῆς ψυχῆς τοῦ Borrat στὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ τέκνα του : Τὴν νοσταλγία τοῦ Νότου — δχι ὡς ἔννοιας γεωγραφικῆς ἀπλῶς καὶ φυσικῆς, ἀλλὰ ὡς Ιδεώδους ποὺ δικαιώνει καὶ σώζει τὸν ἀνθρώπο, δηλαδὴ ὡς 'Ἐλλάδας. Τὸν δρόμο τὸν ἀνοιξε πρῶτος ὁ Winckelmann καὶ τὸν συνέχισαν ἔπειτα, καθένας ἀπὸ δρόμους διαφορετικούς, μὲ διαφορετικούς γεωγραφικούς καὶ πνευματικούς προσδιορισμούς, μὲ τὸν ἔδιον ὅμως δῆλοι τελικὰ σκοπό, νὰ ἀπολυτρωθοῦν ἀπὸ τοὺς δαιμόνες καὶ τὶς δυμίχλες τῆς γῆς τους, ὁ Hölderlin, ὁ Goethe, ὁ Humboldt, ὁ Nietzsche καὶ τελευταῖος ὁ «προφήτης» Stefan George καὶ ὁ ἀπόστολός του Friedrich Gundolf. "Ἄλλο ἡταν αὐτὸ ποὺ ζήτησε καὶ βρήκε ὁ καθένας τους, ὅταν «ταξίδευαν» γιὰ τὴν 'Ἐλλάδα' οἱ σημερινοὶ "Ἐλληνες δὲν εἶναι βέβαια αὐτοὶ ποὺ θὰ ἀναγνωρίζανε τὸν ἔσωτρο τους στὴν «πρώτη ούσια» τοῦ Hölderlin, στὸν «κανόνα» τοῦ Goethe, στὸν «Προσωκρατικούς» τοῦ Nietzsche καὶ στὸν «Ἐλληνικὸ Θεό» τοῦ Stefan George. Οἱ μεγάλοι αὐτοὶ Βόρειοι βρῆκαν στὴν 'Ἐλλάδα' αὐτὸ ποὺ γύρευαν καὶ προπαντός αὐτὸ ποὺ ἡταν ὡς Βόρειοι.

Μὲ τοὺς κύκλους αὐτοὺς καὶ εἰδικώτερα μὲ τὴν ὑποστασιακὴ φιλοσοφία τοῦ Karl Jaspers καὶ τὴν 'Ἐλληνολατρεία τοῦ Stefan George ἡταν ποὺ συνδέθηκε, χρησιμοποιώντας ως ὁδηγητή του τὸν μαθητή τους Rudolf Fahrner, ὅταν βρέθηκε στὸ Heidelberg, μενοντας πάντα στὶς πνευματικές του ρίζες, ὁ Δημήτριος Καπετανάκης. 'Ο κάσμος ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὰ μάτια του ἡταν ἡδη δυγάμει στὴν ψυχή του : 'Ο ἀγώνας τοῦ ψυχικῶς μόνου τέλειωνε ἡθικά καὶ λογικά στὸ λαμπρὸ οἰκοδόμημα τῆς ὑποστασιακῆς φιλοσοφίας πού, συνθέτοντας τὰ νήματα τοῦ Kierkegaard καὶ τοῦ Nietzsche, ἀκεραιώνε τὸ ἄτομο μὲ τὴν διαπίστωση τῆς ἀνεπανάληπτης μοίρας του καὶ τῆς μοναδικῆς ἀτομικῆς του πορείας μέσα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα πλέγματα τῆς Ιστορικῆς ζωῆς πάνω σὲ τούτη τὴ γῆ, ἐνῷ ἀπὸ τὴν ἄλλη λυτρωνόταν ἀπὸ τὴν ἀδήριτη διάλυση τοῦ ὑποκειμενισμοῦ μὲ τὴν κατάφαση τοῦ κορμιοῦ τοῦ θεοῦ τῆς 'Ἐλλάδας, ποὺ ἡ φωτεινή του ὄρμονικότητα καὶ ἡ πνευματοποιημένη ύλικότητά του τὸ προβάλλων ως τὸ μόνο στέρεο μέσα στὴν παροδικότητα τῶν φαινομένων καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ χράνου.

Τὸ μοναδικὸ δημοσίευμα ἔκει τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη «Liebe und Zeit» εἶναι δοκίμιο πορείας, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀγώνια τῆς ἀτομικῆς μοναξιᾶς καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπολύτρωση τοῦ «Ἐλληνα», ἀνάμεσα στὸν

ψυχολογισμὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀθήνας καὶ στὴ νοσταλγίᾳ τῶν Γερμανῶν ρωμαντικῶν. Ή σύνδεση καὶ πρὸς τὸ παρελθόν καὶ πρὸς τὸ μέλλον εἶναι φανερή στοὺς ἀρμοῦς τοῦ βιβλίου: Τῆς ἀτομικῆς μοναξιᾶς ἢ ἀπολύτρωσης εἶναι μονάχα ὁ ἔρως, δχι ὅμως ὁ ἔρως τοῦ ἐνός καὶ συγκεκριμένου, ποὺ εἶναι φθαρτὸς καὶ μεταβλητός, ἀλλὰ τῆς ὡραίας μορφῆς ποὺ πραγματοποιεῖται στὴν ὥλῃ του. Καθὼς ὅμως ἡ Ὀμορφιά ἐτούτη γίνεται πραγματικότητα μέσα στὸ αἰσθητὸν καὶ στὸ συγκεκριμένο, ὁ ἔρως εἶναι καὶ πάλι τελικά "Ἐρως τοῦ ἐνός καὶ τοῦ συγκεκριμένου ως σώματος καὶ σήματος τοῦ αἰώνιου. Τοῦτο δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐνέχει μέσα του τὴν δύναμη γιὰ νὰ ὑπερνικήσει τὴν φθορὰ τῆς χρονικότητας καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιεῖ τὴν Ἰδέα τοῦ Κάλλους. Τὸ «Liebe und Zeit» βρίσκεται στὴ μέση τῆς πορείας αὐτῆς, γιατὶ στὸ ἔργο τοῦτο «ἔζησε δ. συγγραφεὺς», λέει δὲν ἕδιος ὁ Καπετανάκης, «τὴν ἀγωνία ἐκείνου ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸν πρῶτο ἀναβαθμό, ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν γιὰ τὸ ἀπολυτως ἀτομικό»—γιὰ τὸ «ἔνα σῶμα» καθὼς θὰ ἔλεγε ὁ Πλάτων—ποὺ τοῦ ἐνέπνευσε τὴν μελέτη του «Ἀπὸ τὸν ἀγώνα τοῦ ψυχικῶς μόνου», στὸν δεύτερο ἀναβαθμό, στὸν ἐνθουσιασμὸν γιὰ κάτι τὸ γενικότερο». Τὸ ἔρωτημα ἀλλωστε αὐτὸν καθ' ἔαυτό, γιὰ τὴν ἀθανασία τοῦ ἔρωτος πάνω ἀπὸ τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου, εἶναι ἔδη δ. δρόμος γιὰ τὴν λύτρωση, γιατὶ δταν ρωτιόμαστε σημαίνει πῶς δὲν εἴμαστε βέβαια ἀκόμη λυτρωμένοι, δὲν εἴμαστε ὅμως πιὰ καὶ ὀλότελα παραδομένοι στὴν ἀγωνία. Τὸ ἔρωτημα προϋποθέτει τὸν πόθο καὶ τὴν δυνατότητα τοῦ λυτρωμοῦ κι' αὐτὸν εἶναι ποὺ προαναγγέλλει δ. Δημήτριος Καπετανάκης μὲ τὶς ἀκόλουθες φράσεις του: «Ἐνῷ ἡ αἰωνιότης εἶναι ἡ πιὸ βαθειά ἀνάγκη τοῦ ἔρωτος, ἡ παροδικότης εἶναι ἡ πιὸ σκληρὴ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων... Μόνο ἡ κατάφασις ὀλόκληρης τῆς φύσης μας—τῆς φύσης μας ποὺ εἶναι ἡ μοίρα μας, ὁ νόμος μας,—μπορεῖ νὰ ἀρει τὸν διχασμό. Τότε θὰ παραδοθοῦμε ὀλόκληροι στὴν ἀνάγκη τοῦ γίγνεσθαι καὶ θὰ πραγματοποιήσωμε τὴν πλήρωση τοῦ ἔρωτος μας δχι στὴν ἀτέρμονη διάρκεια, μὰ στὴ γεμάτη στιγμὴ τὴν ὀλοκληρωμένη ἀπὸ τὸν νόμο τῆς ψυχῆς μας». Ή μετάβαση ἀπὸ τὸν «Ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου» στὶς ἐπόμενες βαθμίδες διατυπώνεται ἡδη πολὺ καθαρά: «Ζητοῦμε στὴ ζωὴ τῶν ἀλλων τὸ νόημα τῆς δικῆς μας μοίρας, ἀν καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ ἀπόλυτα ἀτομικὸ ἀπ' αὐτὴν. Μὰ κανεὶς δὲν μπορεῖ νᾶναι ἀτομο πάρα στὴ σχέση του μὲ τοὺς ἄλλους καὶ μὲ τὴ γενικότητα».

Τὴν Γενικότητα τούτη τὴν κατάκτησε ἔπειτα ἀπὸ τὸ «Liebe und Zeit» δ. Δημήτριος Καπετανάκης στὸ ἀκόλουθο δοκίμιο του «Μυθολογία τοῦ Ωραίου». Ο ψυχολογιστὴς τῆς Ἀθήνας καὶ ὁ ὑποστασιακὸς τοῦ

Heidelberg, ἔγινε ἔνας αἰσθητικός, χωρὶς νὰ ἀρνηθεῖ κανένα ἀπὸ τὰ πρῶτα του βῆματα. Ἀλλὰ καὶ αἰσθητικός, ὅπως ἔγινε τώρα, δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη. Στὶς πρῶτες - πρῶτες μάλιστα σελίδες τοῦ δοκίμου του σχολιάζοντας τὶς αἰσθητικές μελέτες τοῦ Kant ἐπιχειρεῖ μὲ φλογερὴ πίστη τὴν ἐκμηδένιση τοῦ αἰσθητικοῦ ἐπιστημονισμοῦ — δχι μὲ ἐπιστημονικὴ ἐπιχειρηματολογία, ἀλλὰ μὲ τὸ πάθος τοῦ γνήσιου αἰσθητικοῦ, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δίνει γιὰ τὴν ὅμορφιὰ τὸ ἰδιο του τὸ αἷμα: «Ποιός φιλοσοφεῖ γνήσια γιὰ τὴν ώμορφιά; "Οχι ἔκεινος βέβαια, ποὺ τὸ πρόβλημα τῆς ώμορφιᾶς πνευματικὰ μόνο τὸν ἀπασχολεῖ καὶ δὲν τὸν συγκλονίζει ὀλόκληρο, ποὺ τοῦ ἐρεθίζει καὶ φουντώνει τὴ σκέψη μονάχα καὶ δὲν τὸν συγκινεῖ παρὰ σσο ἀρκεὶ γιὰ νὰ δοθεῖ τροφὴ στὴν παρατήρησή του κι' ἀντικείμενο στὴ θεωρία του... Γιὰ τὴν ώμορφιά δὲν φιλοσοφεῖ μόνο ἔκεινος, ποὺ οἰκοδομεῖ συστήματα αἰσθητικῆς, ποὺ συγγράφει βιβλία γι' αὐτὰ καὶ τὰ διδάσκει ἀπὸ τὴν ἔδρα... Γιὰ τὴν ώμορφιὰ δὲν μπορεῖ νὰ φιλοσοφήσει παρὰ σποιος τὴν εἶδε πραγματικά. Τὸ πραγματικὸ κάλλος ὅμως σὲ πολὺ λίγους ἀποκαλύπτεται». Γι' αὐτὸν ἀλλωστε καὶ τὸ δοκίμιο του εἶναι ἡ «μυθολογία» καὶ δχι δ. «λόγος» τοῦ Ωραίου. Στὶς σελίδες του, ἀντὶ γιὰ θεωρητικὲς κατασκευὲς καὶ λογικά ἐπιχειρήματα, ξαναζοῦν τὰ κείμενα τῶν Γερμανῶν νοσταλγῶν τῆς Ἑλλάδας καὶ προπάντων ξαναζεῖ δ. «φίλος τῶν φίλων» Ἰωάννης Ιωακείμ Winckelmann μὲ τὸ φλεγόμενο ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ἐνσωματωμένης Ἑλληνικῆς ἀρμονίας ὑψιστο πάθος του. Ή ἐπιστημονικὴ ἀντίκρουση μᾶς τέτοιας θέσης εἶναι ἀσφαλῶς εὔκολη στοὺς εἰδικούς. "Οταν σεβαστὸς διδάσκαλος, δ. κ. Τσάτσος, θεωρῶντας τὸ αἰσθητικὸ φαινόμενο ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ καθολικοῦ πνεύματος, δημοσίευσε μιὰν ἔξαιρετη κριτικὴ τοῦ δοκίμου τούτου, τονίζοντας τὴν ἀδικία ποὺ γινόταν ἔτοι στὶς ἀλλες θέσεις τοῦ πνεύματος, δ. Δημήτριος Καπετανάκης ἀνταπάντησε πῶς «τόσο ἡ φιλοσοφικὴ μυθολογία, σσο καὶ ἡ τάση πρὸς ἔνα ώρισμένο ρυθμὸ ζωῆς, ποὺ ἀπολυτοποιοῦν κάποιες μορφές τοῦ κόσμου καὶ τὶς ἀνυψώνουν πάνω ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι δίκαιες οὕτε ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους οὕτε ἀπέναντι στὶς οὐσίες τοῦ κόσμου». Απάντηση, ποὺ δὲν δὲν τὴν ἔχει δώσει, θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἔδινε δ. Winckelmann στοὺς φιλόσοφους τῆς ἐποχῆς του. Γιατὶ δ. «μυθολογία τοῦ Ωραίου» δὲν στάθηκε γιὰ τὸν Καπετανάκη ἀπλῶς ἔνα βιβλίο. Ήταν βιβλίο ζωῆς. Προετοιμασία του στάθηκε μιὰ μακριὰ ἀγωνία ποὺ ἀρχιζε ἀπὸ τὸ γεγονός πῶς δ. Καπετανάκης ἦταν ἀπὸ τὴν Ἰωνία, συνεχιζόταν ἀπὸ τὸ ἄλλο γεγονός πῶς ἡ ψυχὴ του τράφηκε μὲ τὸ πνεύμα τοῦ μεσοπόλεμου, μὲ τὴν Γαλλία τοῦ 17ου αἰώνα καὶ μὲ τοὺς Γερμανοὺς τοῦ Heidelberg, περ-

νώντας ἀπὸ τὸν λόγο τριῶν διαλεχτῶν Διδασκάλων, τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου πρῶτα καὶ κύρια, τοῦ «φίλου» Κωνσταντίνου Τσάτσου ἐπειτα καὶ «τοῦ πολυαγαπημένου μας Συκουτρῆ, ποὺ τόσα τοῦ δφείλομε», γιὰ νὰ τελειώσει μέσα ἀπὸ τοὺς ἀναβαθμοὺς τοῦ «ἐπὶ τὰ ἔρωτικὰ δρθῶς ίόντος»: ἀπὸ τὸ χάος τῆς μοναξιᾶς στὴν ἀναζήτηση τοῦ ἐνός, ἐπειτα στὴν ἀγωγὴ τῆς φθορᾶς τοῦ δεσμοῦ ἀπὸ τὸν χρόνο, καὶ πέρα ἀπὸ κεῖ στὴν πίστη γιὰ τὴν ἀπόλυτη ὑπαρξὴ τῆς δμορφιᾶς, πάνω ἀπὸ πρόσωπα καὶ καιρικότητες, μέσα στὸ συγκεκριμένο ἴδανικό σῶμα τῶν Ἑλλήνων.

* *

“Η πορεία τούτη δὲν ἔγινε μονάχα μέσα στὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἰδιαὶ τὴν ζωὴ. “Οταν ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ξαναγύρισε ἀπὸ τὴν Γερμανία, ἦταν ἄλλος ἀνθρωπός: Εἶχε βγάλει πιὰ τὰ μεγάλα μὲ τὸν μαῦρο σκελετὸν μυωπικὰ γυαλιά, εἶχε ἀνταλλάξει τὸν ύψηλὸν σκληρὸν γιακά μὲ ντύσιμο σπόρ καὶ εἶχε ἀφήσει τὰ ἄλλοτε καλοχτενισμένα καὶ αύστηρά κολλημένα μαλλιά του νὰ ἀνεμίζονται μακριά καὶ ἀχτένιστα. Η ἀλλαγὴ ἦταν τόσο χτυπητή, ὥστε οἱ φίλοι του δυσκολευτήκαμε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουμε. Πολὺ περισσότερο δύμας δυσκολευτήκαμε δχι ἀπλῶς δταν τὸν εἶδαμε, ἀλλὰ δταν τὸν ἀκούσαμε. ‘Ο ‘Ἑλληνας Δημήτριος Καπετανάκης εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν Γερμανία σχεδόν ως Γερμανὸς ρωμαντικός. “Οταν τὸ 1937 ἔλεγε στοὺς νεώτερους ἀπὸ τοὺς φίλους του πῶς τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴν Ρώμη στάθηκε γι’ αὐτὸν ἡ Δαμασκός, ἦταν ἵσως πολὺ νωρίς γιὰ νὰ τὸν κρίνουμε, ἦταν δύμας, δπωσδήποτε, τόσο παράξενη ἡ κατάληξη τῆς ἀγωγίας του καὶ τόσο καταπληκτικὴ ἡ μοῖρα τοῦ ‘Ἑλληνα ποὺ ἐξελίχθηκε σὲ νοσταλγὸν τῆς ‘Ἑλλάδας, ὥστε καὶ ἡ σιωπὴ τῶν φίλων του, ποὺ ἦταν τότε σιωπὴ ζωῆς στὸ χῶμα, νὰ εἶναι δικαιολογημένη. “Οταν κάποτε γραφεῖ ἡ Ιστορία τῆς πορείας τῶν Νεοελλήνων πρός τὴν ‘Ἑλλάδα, ὁ Δημήτριος Καπετανάκης δὲν θὰ εἶναι ἵσως τὸ πιὸ λαμπρὸ κεφάλαιό της. Θὰ εἶναι δύμας δπωσδήποτε ἔνα κεφάλαιο παραδειγματικό, γιατὶ θὰ ἀποκαλύπτει, ἀνάλογα μὲ τὴν δική του πειθώ, πῶς οἱ δρόμοι τῆς λόγιας παράδοσης, τῆς ἡθογραφίας, τῆς γαλλικῆς ὡραιολογίας καὶ τῆς νοσταλγίας τῶν ρωμαντικῶν, δρόμοι ποὺ πατήθηκαν ὅλοι τους ἀπὸ μεγάλες ψυχές, δπῶς ὁ Κυπριανός, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Γιαννόπουλος, ὁ Δραγούμης καὶ ὁ Καπετανάκης, περισσότερο ἀπὸ παραστρατήματα ἦταν ἀσφαλῶς μοιραῖες ἀνιχνεύσεις γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῆς πλατειᾶς λεωφόρου.

Τὴν πλατειὰν ἀλλώστε τούτη λεωφόρο ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ἀρχισε νὰ τὴν διαβλέπει δταν ξαναῇλθε στὴν ‘Ἑλλάδα. “Οσο κι ἄν τὸ μονοπάτι ποὺ τὸν ἔφερνε πρὸς τὰ

έκεῖ δὲν ἦταν ἡ συνείδηση τῆς Ἰδιαὶ του ‘Ἑλληνικότητας, ἀλλὰ ἡ νοσταλγία τῶν Γερμανῶν γιὰ τὴν ‘Ἑλλάδα, εἶχε ἀρχίσει πάντως νὰ φτάνει στὴ στερεότητα: Τοῦτο δὲν τὸ δείχνει μονάχα ἡ κατάληξη τῆς πορείας του στὸν ‘Ερωτα τοῦ συγκεκριμένα ‘Ωραίου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸν Γιαννόπουλο καὶ τὸν Τσαρούχη, ἡ δημιλία του γιὰ τὸν Κάλβο καὶ προπαντός ἡ «μυθολογικὴ εἰσαγωγὴ» στὸν Hölderlin καὶ ἡ κριτικὴ γιὰ τὸ «Χρονικό μιᾶς πολιτείας» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη. Στὴν «εἰσαγωγὴ του» γιὰ τὸν Hölderlin ὁ Καπετανάκης γράφει:

«“Οσο τὰ σώματα τῶν θεῶν ἦταν προσιτά καὶ στὶς αἰσθήσεις μας, δσο πατοῦσαν τὴ γῆ ποὺ πατοῦμε καὶ μεῖς καὶ γύριζαν ἀνάμεσά μας, ὁ κάσμος καὶ τὰ περιεχόμενά του δὲν μποροῦσαν παρὰ νάχουν μιάν ἀναμφισβήτητη, μιάν ἀναμφίβολη ὑπόσταση γιὰ μᾶς. Πῶς ν’ ἀμφισβητήσωμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κόσμου, δταν ἡ ὑψιστη ὑπαρξη, ὁ Θεός, εἶχε γιὰ διαμονὴ του τὸν κόσμο; Πῶς ν’ ἀμφιβάλωμε γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς πραγματικότητος, δταν ὁ Ἰδιος ὁ Θεός, ἡ ὑψιστη ἀλήθεια, πρόσφερε ἀκόμη καὶ στὶς αἰσθήσεις μας τὴν πραγματικότητά της; Αὐτὸ δύμως δὲν συνέβαινε παρὰ στὴ μυθικὴ ‘Ἑλλάδα. Τότε οἱ ἀνθρωποὶ χαίρονταν τὴ ζωὴ, γιατὶ χαίρονταν—Ἐβλεπαν, ἔπιαναν, γεύονταν,—καὶ τὸ κορμὶ τῶν θεῶν. Σήμερα, ποὺ δὲν μποροῦμε πιὰ νὰ συλλάβωμε μὲ τὶς αἰσθήσεις μας τὴν ὑπαρξη τῶν Οὐρανίων, καμμιὰ ὑπαρξη, δσο μεγάλη κι’ ἀν εἶναι, δὲν μπορεῖ νάναι ἀκλόνητη γιὰ μᾶς. Κι’ αὐτοὶ οἱ πιὸ μεγάλοι, ἀφού δὲν εἶναι θεοὶ ἡ γυιοὶ θεῶν, φαίνονται προβληματικοί. Κι’ δχι μόνο οἱ ἀνθρωποὶ, μὰ τὰ πάντα». Τούτη τὴν ἀπτὴ πραγματικότητα τοῦ χώματος καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς βρήκε ὁ Καπετανάκης καὶ στὸ «Χρονικό μιᾶς πολιτείας» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη, γι’ αὐτὸ καὶ ἐνῷ δὲν ἀφιέρωσε οὕτε μιάν λέξη στὴν ψυχολογικὴ ἡ συρρεαλιστικὴ λογοτεχνικὴ διασπορὰ τῶν χρόνων τοῦ μεσοπόλεμου, μίλησε γιὰ τὸ «Χρονικό» μὲ τὰ ώραιότερα λόγια: «Φτάνει νάχει κανεὶς λίγη ἐσωτερικὴ ἀφὴ γιὰ νὰ νοιώσῃ πῶς τὸ «Χρονικό μιᾶς πολιτείας» εἶναι κάτι τὸ ἀναμφισβήτητα στερεὸ μὰ καὶ ζωντανὸ μαζί. Δὲν τὸ γέννησε τὸ καθαρὸ πνεῦμα, ποὺ σὰν δὲν στηρίζεται στὸ ἀλογο ἔδαφος τῆς πραγματικότητας καὶ δὲν τρέφεται ἀπὸ τὶς ούσιες της, μὰ μένει διαφανὲς καὶ καθαρὸ ἀπὸ κάθε ὄγγιγμα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, δὲν ἔχει ὑπόσταση. Τὸ «Χρονικό μιᾶς πολιτείας» βγαίνει ἀπὸ τὰ οκοτεινότερα βάθη μιᾶς ὑπαρξης ριζωμένης στὸ χῶμα τῆς πατρίδας της—ριζωμένης μὲ τὴν ἀγάπη ποὺ εἶναι πόνος. Τὸ ξεριζωμένο πνεῦμα δὲν πονεῖ. Δὲν αἰσθάνεται τίποτε, γιατὶ δὲν εἶναι τίποτε. Τὸ ριζωμένο πνεῦμα πονεῖ, γιατὶ ζεῖ ἀληθινὰ καὶ ἡ ζωὴ εἶναι πόνος. Κάθετι ποδὶ τὸ ζούμε σὰν κάτι τὸ ζωντανό, τὸ ζούμε σὰν πόνο.

Και ή γλώσσα τοῦ Πρεβελάκη είναι τόσο ζωντανή, γιατί είναι βαριά ἀπὸ πόνο.

Δὲν είναι κάτι τὸ ἀνάλαφρο ποὺ περνᾶ ἀπὸ πάνω μας χωρὶς νὰ μᾶς ἀγγίζῃ—«σὰν πρωΐνδες ἀέρας», καθὼς θάλεγε ὁ Χαίλντερλιν. Κάθε λέξη είναι κι' ἔνα πρᾶγμα βαρύ, γιατὶ κάθε πρᾶγμα στὸ «Χρονικό» είναι ζωντανό, δηλαδὴ βαρύ ἀπὸ πόνο.

Τὸ ώραιο είναι ὁ σκοπός, είναι δμως μαζὶ καὶ τὸ τέλος μας, γιατὶ ἡ ἀποκάλυψη του δὲν είναι μόνο εύδαιμονία, ἀλλὰ καὶ καταστροφή. Στὴν ἀποκάλυψη τῆς καταστροφικῆς του τούτης δύναμης είναι ἀφιερωμένο τὸ δοκίμιο «Ρευπώ. Μύθος καὶ μίτος γιὰ τὴν κόλαση τῆς ποίησής του» τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη. Ο κολασμένος τοῦτος ποιητὴς δὲν είναι νὰ γίνει τὸ πρότυπό μας: «Οποιος νομίζει πῶς ἡ τέχνη τοῦ Ρευπώ μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ κανόνα γιὰ μᾶς — γιὰ τὴν τέχνη μας καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν ὑπαρξή μας — δὲν ἔχει νοιώσει τί ἐσήμανε ἡ συνταραχτικὴ ἐμφάνιση τοῦ κολασμένου τούτου ποιητῆ στὴν Ιστορία τοῦ πνεύματος». Προσπαθώντας νὰ σπάσει τὴν ἀρμονία τοῦ κόσμου ποὺ τὸν τυφλώνει μὲ τὴν λάμψη τῆς καὶ τὸν δένει μὲ τὴν νομιμότητά της, ὁ Rimbaud βγῆκε ἀπὸ τὰ δρια τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ «ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο δὲν ὑπάρχει γιὰ μᾶς παρὰ τὸ μηδέν. Μόνο ὡς τὰ δρια τοῦ κόσμου μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ πάμε. Πέρα ἀπ' αὐτὰ δὲν ὑπάρχει χῶρος γιὰ τὴν ὑπόστασή μας. Τὸ ἀπόλυτο μεταβάλλεται σὲ τίποτε γιὰ μᾶς ἔκει. Χανόμαστε πέρ' ἀπὸ τὸν κόσμο — δπως μποροῦμε ἔξ αλλου νὰ χαθοῦμε καὶ μέσα στὸν κόσμο».

Τὴν θαυμάσια δμως ἐτούτη μοῖρα δπως τὴν προδιαγράφουν οἱ σωτήριοι χαρακτηρισμοὶ γιὰ τὴν Hölderlin, γιὰ τὸ «Χρονικό» καὶ γιὰ τὴν κόλαση τῆς ζωῆς τοῦ Rimbaud, ἥταν γραμμένο νὰ τὴν δλοκληρώσει μέσα του ὁ Δημήτριος Καπετανάκης σὲ δρόμους δλότελα διαφορετικούς ἀπὸ κείνους ποὺ χάραζαν τὰ ἔργα ποὺ ἀρχισε νὰ ἀγαπάει. Ἡ ψυχὴ του ἔμεινε δοσμένη ἀρχικὰ ἀποκλειστικὰ στὴν μυθολογία τῆς Ὅμορφιᾶς καὶ στὴν προβολὴ τῆς ἀναζήτησής της ὡς τῆς μόνης γνήσιας φιλοσοφίας. Καὶ μ' δλη τὴν ἀνεύρεση τοῦ ἥθους ποὺ ἀποκάλυπταν δσα ἔργα στηρίχτηκαν στὴ γῆ, ὁ Καπετανάκης—μακριὰ πάντως ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ψυχολογικῆς περιγραφῆς, τῆς ἀτάσθαλης ποίησης καὶ τῆς ψυχικῆς διασπορᾶς — ἔμεινε πιστὸς στὸν κόσμο τοῦ Stefan George, καὶ ὁ μόνος λόγος του, προφορικὸς ἢ γραπτός, ἴδιωτικὸς ἢ δημόσιος, ἥταν πάντα γύρω ἀπὸ τὶς μεγάλες ψυχὲς ποὺ τὸ ἔρωτικό τους πάθος τὶς ἀνέβαζε πάνω ἀπὸ τὸ ρέμα τοῦ χρόνου, ἀδιάφορο ἀν ἐσυντρίβονταν ἢ ἀν νικούσανε στὸ τέλος, πολεμώντας μὲ τὴν θανάσιμη αἴγλη τῆς ἔρωτικῆς δμορφιᾶς. Τὸ φθινόπωρο ἄλλωστε τοῦ

1939 ἡ Ἐλληνοαγγλικὴ ἐπιτροπὴ τῶν ὑπότροφιῶν τοῦ British Council ἔστειλε τὸν Δημήτριο Καπετανάκη ὡς πρῶτον ὑπότροφο γιὰ εύρυτερες σπουδές στὴν Ἀγγλία. Ἡ ἐπιτυχία του ἔκει, ποὺ γιὰ νὰ ἐρμηνευθεῖ θὰ πρέπει νὰ συνδυαστεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἕδια τὴν πνευματικὴ ἀξία του, μὲ τὴ δική του διαλλακτικότητα, μὲ τὸ γεγονός τοῦ πολέμου στὴν Ἀλβανία καθὼς καὶ μὲ τὴν εύγνωμοσύνη τῶν "Αγγλων γιὰ τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν πνευματικὴ Γερμανία ποὺ τούς ἀπεκάλυπτε, είναι θέμα ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἔδω. Ἐκεῖνο ποὺ ἔνδιαφέρει, πέρα ἀπὸ τὶς ἔξωτερικὲς ἐπιτυχίες, είναι ἡ πορεία τοῦ νέου "Ελληνα ποὺ βρέθηκε στὸ Κέιμπριτς τὴν ὥρα τοῦ πολέμου καὶ ποὺ ἔκλεινε ὅς τότε μέσα του τὴν μυθικὴ Ἐλλάδα τῶν μεγάλων νοσταλγῶν τοῦ Βορρᾶ. Οι ἔξωτερικὲς ἐπιτυχίες θὰ ἥταν βεβήλωση νὰ ἀπασχολοῦν περισσότερο ἀπὸ μόνο τὴν ἐν παρόδῳ μνεῖα τὸν λόγο γιὰ τὸν Δημήτριο Καπετανάκη.

Ο δρόμος ποὺ ἀνοιξαν οἱ λόγοι γιὰ τὸν "Ἐρωτα καὶ γιὰ τὴν Ὅμορφιᾶ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει υλικὸ γιὰ πολὺ πλατύτερες συνθέσεις ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ θὰ διασταυρωνότανε μὲ οἰκοδομήματα γνήσιας καὶ στέρεας μορφῆς. Τὰ οἰκοδομήματα τοῦτα στάθηκαν γιὰ τὸν Καπετανάκη ἡ ποίηση καὶ τὰ μυθιστορήματα τῶν "Αγγλων, ποὺ δὲν ἥταν, δπως τὰ Γερμανικά, αἰσθητοποίηση ίδεων, ἀλλὰ ἔκφραση ἀληθινὰ πονεμένων καὶ μέσα ἀπὸ τὸν πόνο τους ὑπέρτατα λυτρωμένων ψυχῶν. Μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ νέου "Ελληνα ποὺ ὡς τὰ τότε εἶχε τραφεῖ μὲ ἀφηρημένα σύμβολα καὶ μὲ τὴ νοσταλγία τῆς στερεότητας, ἀπλώθηκε τώρα μιὰ ἀπέραντη ἔκταση ἀπὸ αἰσθητὰ πράγματα καὶ αἰσθητὲς ὑπάρξεις, γεμάτες ἀλήθεια καὶ ζωή. Τὸ ἕδιο παιδευτικὰ προβλήθηκε καὶ στὴν ψυχὴ του ἡ ἐπικοινωνία του μὲ τὴν γλώσσα τῆς Ἀγγλικῆς λογοτεχνίας, γλώσσα, ἀντίθετα ἀπὸ τὴ Γερμανική, κόσμου μὲ αἰσθήσεις καὶ αἰσθητά. Ἡ ἔξελιξη ἥταν μοιραία. Ο Δημήτριος Καπετανάκης ἀπαρνήθηκε μὲ μᾶς ὀλόκληρο τὸν παλαιὸ ἔαυτὸ του καὶ μὲ τὸ δοκίμιο ποὺ δημοσίευσε στὸ περιοδικό «New Writing and Daylight» γιὰ τὸν Stefan George ὅμολόγησε δημόσια καὶ θαρρετὰ τὸ λάθος του. Μπροστὰ στὸ μυστήριο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ὁ George εἶχε κλονιστεῖ καὶ μὴ θέλοντας ἢ μὴ ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ ἀναδημούργει κάθε του στιγμὴ ἀπὸ τὴν συνείδηση τοῦ χάους, ἔβαλε ὡς προπέτασμα τὸ σῶμα τοῦ "Ελληνα Θεοῦ: «Τὸ πνεύμα τοῦ George ἥταν πολὺ μονοκόμματο γιὰ νὰ καταλάβει τὸ διαλεκτικὸ μυστήριο τῆς ὑπαρξῆς, ποὺ ἢ πνευματικότητά της γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία, ποὺ τὸ φῶς της ἔρχεται ἀπὸ τὴν σκοτεινιά, ποὺ ἢ μεγαλύτερη ἐλπίδα της δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν πὸ βαθιὰ ἀπελπισία». Ἀντίθετα μὲ αὐτά, οἱ μεγάλοι "Αγγλοι ποιητές «ἀντὶ νὰ συμφιλώνουν τὸν ἀνθρωπο μὲ τὸν κόσμο, τοῦ ἀπο-

καλύπτουν τὴν τρομερὴ ἄβυσσο τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, τὸν δόδηγον ὃς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ και εἶναι μὲ τὸν τρόμο μπροστά στὴν ἀνυπαρξία ποὺ κάγουν τὸν ἀνθρωπὸ πιὸ στερεό. Ἡ ἀπειλὴ τῆς τέλειας καταστροφῆς κάνει τὸν ἀνθρωπὸ νὰ συγκεντρώνει δλεὶς τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὸν ἑαυτό του, τὴν πραγματικότητά του, τὴν στερεότητά του ἐναντίον τῶν δυνάμεων τῆς ἀνυπαρξίας». Χρειάζεται ἀραγε νὰ ἔξηγηθεὶ περισσότερο, ἀπὸ ὅ, τι μιλᾶνε τὰ Ἰδια τὰ κείμενα, ἡ βαθιά αὐτὴ μεταστροφή: «Οταν ἔνας ἀνθρωπὸς μὲ τὴν τιμιότητα τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη, πάνω στὰ τριάντα του χρόνια, μέσα στὴν ἀγριώτερη ὥρα τῆς Εύρωπης ἀνασυνθέτει, ζτοι δπως ἀνασύνθεσε δ Καπετανάκης μὲ τὴν μελέτη του γιὰ τὸν George, τὸν ἑαυτό του, ἡ δικὴ μας σιωπὴ, ἀν δχι ἡ εὐλάβεια, εἶναι τὸ μόνο ἀξιὸ ἀπέναντι του και ἀπέναντι μας χρέος.

Τὸ δοκίμιο τοῦτο, ἔνα ἄλλο γιὰ τὸν Ντοστογέφσκυ, τρίτο γιὰ τὸν Μroust, τέταρτο και πάλι γιὰ τὸν Rimbaud, δυὸ μικρὲς μελέτες μὰ τὴ Νεοελληνικὴ και τὴν σύγχρονη Ἀγγλικὴ ποίηση, μαζὶ μὲ λιγοστὰ ποιήματα, ἥταν δ καρπὸς τῆς ζωῆς τοῦ Καπετανάκη στὴν Ἀγγλία. Ἡ Ἰδέα, ποὺ γύρω τῆς συγκεντρώθηκαν δλεὶς οἱ ἐπιμέρους τοῦτες ἐκδηλώσεις, ἔμεινε ἡ ἀρχικὴ τῆς κριτικῆς γιὰ τὸν George. Μὲ ἄλλες λέξεις διατυπωμένη, ἡ Ἰδια δμως στὴν ούσια τῆς διατυπώνεται και στὸν «Ντοστογιέβσκι»: «Ο ἀνθρωπὸς ποὺ χρειάζεται κάτι τὸ ἀδιαμφισβήτητο, τὸ ἀσυζήτητο γιὰ νὰ πιαστεῖ πάνω του, ἀνακαλύπτει, μὲ ἀπελπισία, πὼς κανένα ἔδαφος δὲν εἶναι ἀπόλυτα σίγουρο στὴ ζωῆ. Ἡ ἀγάπη μπορεὶ ἔξαφνα νὰ φανερωθεὶ σὰ μῖσος ἡ ἀδιαφορία, ἡ ζωὴ σὰν θάνατος, ἡ λεφτεριά σὰν ὑποδούλωση, ἡ δημιουργία σὰν καταστροφή, σὰν νὰ ἔγελούσαν τὸν ἀνθρωπὸ δλα τὰ πράγματα. Ἀκόμα και γιὰ τὸν Ἰδιο τὸν ἑαυτό του δὲν εἶναι κανεὶς βέβαιος, ἀκόμα και γιὰ τὴν ἐνότητα και ἀκεραιότητα τῆς Ἰδιας του πραγματικότητας». Μὲ τὸν Ἰδιο τρόπο κρίνεται τώρα και ἡ ζωὴ τοῦ Rimbaud: «Δὲν τολμῶ νὰ ρωτήσω ποιὸ εἶναι τὸ δίδαγμα τούτης τῆς ιστορίας. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ξέρει ποτὲ τὶ σημασία ἔχει ἡ ζωὴ μας. Κάποιος μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἔνα ἐπικινδυνό πρᾶγμα και πὼς δ Rimbaud εἶχε τιμωρηθεὶ δίκαια, γιατὶ ἀσχολήθηκε παραπολὺ μαζὶ της. Κάποιος ἄλλος δὲν έλεγε πὼς ἡ ἀνυπαρξία εἶναι τὸ μοναδικὸ πρᾶγμα ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει, ἀφοῦ εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ μᾶς θυμίζει τὴ σημασία τῆς ζωῆς μας και πὼς δ Rimbaud ἥταν ἀξιοθάμαστος γιὰ τὸ θάρρος ποὺ ἔδειξε ἀντιμετωπίζοντάς την. Και οἱ δυὸ τοῦτες σκέψεις ἔχουν μιὰν ἀλήθεια μέσα τους» — Και τὸ ἐπιστέγασμα δλου τούτου τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι τὸ ποίημα «Lazarus», ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγρια ποιήματα, μὲ τὴν ἀμελικτη ἔρωτη γιὰ τὴν ἀξία τῆς

‘Ανάστασης τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔχει φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ και ποὺ μὲ τὸν θανατό του κατανόησε μυστήρια ἀνώτερα και ἀξιώτερα ἀπ’ δποιαδήποτε φάση τῆς γητῆς ζωῆς του:

This knock means death. I heard it once before
As I was struggling to remember one,
Just one thing, crying in my fever for
Help, help. Then the door opened, yet no Son

Came in to whisper what I had to know.
Only my sisters wetted me with tears,
But tears are barren symbols. Love is slow,
And when she comes, she neither speaks, nor hears :

She only kisses and revives the dead
Perhaps in vain. Because what is the use
Of miracles unheard-of, since instead
Of trying to remember the great News

Revealed to me alone by Death and Love,
I struggled to forget them and become
Like everybody else? I longed to move
As if never had been overcome

By mysteries which made my sisters shiver
As they prepared the supper for our Friend.
He came and we received Him as the Giver,
But did not ask Him when our joy would end.

And now I hear the knock I heard before,
And strive to make up for the holy time,
But I cannot remember, and the door,
Creaks letting in my unambiguous crime.

“Ετοι, ἡ πεῖρα και δ πόνος τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη κατασταλάζουν τελικά σὲ μιὰν ἕρεμη ἀναμονὴ τῆς ὥρας τοῦ θανάτου, ὥρας ποὺ δὲν θὰ σημάνει οὔτε τὴν Χριστιανικὴ διάλυση τοῦ σώματος γιὰ νὰ ἀνεβεῖ ἡ ψυχὴ στοὺς οὐρανοὺς, οὔτε και τὴν πονεμένη γιὰ τὸν «Ἐλληνα ἀπώλεια τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητας, ἀλλὰ τὸ τέλος και τὴν τελείωση ἐδῶ, ἐπάνω στὴ γῆ, τοῦ στοχασμοῦ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοίρα. Ἡ ψυχὴ τοῦ διαλεχτοῦ νέου ποὺ δρμήθηκε ἀπὸ τὴν συνείδηση τῆς ἀτομικῆς μοναξιᾶς και πέρασε ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ἔρωσης ψυχῆς μπροστὰ στὴν φθορὰ τοῦ χρόνου γιὰ νὰ τελειωθεῖ στὸν «Ἐρωτα γιὰ τὴν αἰσθητοποιημένη Αἰωνιότητα, δλοκληρώθηκε τὶς τελευταῖς δρες τῆς μὲ τὴν ἔρασιθάνατη θέα τῆς αἰνιγματικότητας τοῦ κόσμου. ‘Ο θάνατος, ποὺ ἔφτασε ως φυσικὸ γεγονός τὸν Μάρτη τοῦ 1944, εἶχε ἀπλώσει τὰ φτερά του πολὺ πιὸ νωρίτερα πάνω ἀπὸ τὴν ζωὴ του.

Εἶναι λάθος νὰ κρίνονται ἀνθρωποι δπως δ Δημήτριος Καπετανάκης. Γιατὶ ἡ κριτικὴ ἔχει τὴ θέση της μονάχα δταν εἶναι γιὰ Ἰδέες. ‘Ο Δημήτριος Καπετανάκης δμως ἔδωσε στὶς Ἰδέες του τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του, ώστε στὸ τέλος νὰ μὴν μᾶς μένει παρὰ τὸ πάθος του γι’ αὐτὲς και ἡ παραδειγματικὴ εύγένεια τοῦ ήθους του

και τής ψυχῆς του. "Οσα ξύραψε ἡ δσα εἶπε θὰ μποροῦσαν ίσως νὰ τὰ γράψουνε ἡ νὰ τὰ εἴποῦνε και ἄλλοι. Σὲ μεγάλο ἄλλωστε τμῆμα τους τὰ δοκίμια του εἶναι ἀπανθίσματα ἀπὸ θαυμάσια κείμενα, ποιητικὰ ἢ αὐτοβιογραφικὰ ποὺ λίγο ἢ πολὺ τὰ ξέρουμε ἢ μπορούσαμε νὰ τὰ ξέρουμε δλοι μας. Και τὰ ποιήματά του, σὲ ἀφηρημένο λόγον δλα τους, δὲν εἶναι ίσως σπὸ τὰ καλύτερα ποὺ ἔχει νὰ δείξει ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Ἐλλάδα. Μένει ἡ ἀπήχησή του στὴν Ἀγγλία. Ἀλλὰ γι' αὐτὴν θὰ μιλήσει δ χρόνος. Οὔτε γιὰ τὶς ίδεες του λοιπόν, οὔτε γιὰ τὰ ποιήματά του, οὔτε καὶ γιὰ τὴν ἀπήχηση ποὺ εἶχε στὴν Ἀγγλία εἶναι κυρίως ποὺ πρέπει νὰ σταθοῦμε στὸν Δημήτριο Καπετανάκη. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ μᾶς σταματήσει εἶναι τὸ πνευματικό του ἥθος. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης δὲν μετέτρεψε τὸ πνεῦμα του σὲ ἀγώγιμον εἶδος γιὰ θεοιθηρίες, δὲν ἐπολυλόγησε πάνω στὰ διαβάσματά του, δὲν ξπαιξε μὲ τὶς μεγάλες ψυχὲς τῆς ιστορίας,

δὲν ἔκανε τὸν ἀκραβάτη γύρω ἀπὸ νοήματα, ίδεες και ἀξίες. Ἡ πορεία του εἶναι μιὰ βαθειά, ματωμένη χαρακιά πάνω στὸν κορμὸ του δέντρου τῆς ζωῆς. Φιλοσόφησε γιὰ τὴν Ὁμορφιά, γιὰ τὸν Ἐρωτα και γιὰ τὸν Θάνατο μὲ πάθος και ἀγνότητα ἀπὸ τὰ σπάνια ἔδω στὴν Ἐλλάδα και πρόσφερε τὴ ζωὴ του δλοκαύτωμα σὲ Ἀξίες ποὺ ἡ θύμησή τους γίνεται ἀνάμεσά μας δλοένα και περισσότερο κούφιες και μάταιες λέξεις. Ὁ τάφος του στὰ χώματα τῆς Μεγάλης Βρεττανίας θὰ εἶναι γιὰ πάντα ἔνα σῆμα πὼς πέρα ἀπὸ τὶς συμβατικότητες και τυχαιότητες τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς μένουν ἀναπάντητα και σκοτεινὰ τὰ ἐρωτήματα γιὰ τὰ θεμέλια τῆς ίδιας τῆς ζωῆς μας. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης μᾶς μίλησε και μᾶς ἔδειξε τὰ βάραθρα ποὺ ἀνοίγονται κάτω ἀπὸ τὰ ἔντεχνα και λεπτεπίλεπτα ὑφάδια του δικού μας ἐδάφους. Τὸ ρίγος τοῦτο μπροστά στὰ χείλη τῆς ἀβύσσου δὲν εἶναι νὰ λησμονηθεῖ ποτὲ στὴν Ἐλλάδα.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

Σχεδίασμα τοῦ Δημ. Καπετανάκη.

ΕΝΑΣ ΠΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑΣ

Zerstoben ist das freundliche Gedränge.

Στά χρόνια, πού γνωρίσαμε τή φρέκη τοῦ πολέμου καὶ τόσους ἀπροσδόκητους χαμούς, ξεβήσε καὶ ἡ εὐγενικὴ μορφὴ τοῦ Καπετανάκη· μόλις εἶχε περάσει τὰ τριάντα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ μόλις εἶχε φτάσει στὸ ωρίμασμα τῆς πνευματικῆς ἀγωνίας του. "Ἐτοι, δπως δυὸς χρόνια πρὶν ξεβῆνε καὶ μιὰ ἄλλη δμοια εὐγενικὴ φυσιογνωμία, στὴν ἴδια κρίσιμη ὥρα τῆς" δ Σαραντάρης. Οι δμίχλες καὶ ἡ μοναξιὰ τοῦ λονδίνου τραγικὰ συμπλήρωσαν τὰ χιόνια καὶ τὴ δοκιμασία τῆς Ἀλβανίας. "Οταν ἀναπολούμε τὴ μοῖρα τοῦ Καπετανάκη, ἡ σκέψη μας ἀγκαλιάζει καὶ τὸ Σαραντάρη· δπως καὶ ἀπὸ τὴ μοῖρα τοῦ Σαραντάρη στὸν Καπετανάκη ἔρχεται ἡ σκέψη μας.

"Ηστάση τους στὴ ζωὴ εἶχε βασικὲς ὄμοιότητες. Καὶ οἱ δυὸς εἶχαν ἀληθινὰ ταυτίσει τὴ ζωὴ τους μὲ τὰ πεπρωμένα τοῦ πνεύματος· χωρὶς καμμιὰ ἐπιφύλαξη, κανένα συμβιβασμό, ἀντίκρυ στὶς πρακτικὲς ἀνάγκες τῆς καθημερινότητας, στὴ βάναυση συμβατικότητα τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ στάση τους ἀπέναντι στὸ θάνατο εἶχε ὄμοιότητες βασικές. Καὶ οἱ δυὸς ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ, δπως ταιριάζει στοὺς ἥρωες τοῦ πνεύματος, χωρὶς τὴν ἀγωνία τῆς θνητότητας. Ο ἔνας, δ Σαραντάρης, ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ήθικῆς ἔξαρσης εἶχε ὑψωθεὶ ὁ τὴ σφαῖρα τῆς ἀγιότητας· ὁ ἄλλος, δ Καπετανάκης, ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ψυχικῆς ἔντασης εἶχε ὑψωθεὶ στὴ γαλήνη τῆς ἀταραξίας. Ο πρῶτος εἶχε ξεπεράσει τὸ φόβο τοῦ θανάτου· δεύτερος εἶχε ξεπεράσει τὸν πόθο τῆς ζωῆς. Καὶ οἱ δυὸς καθόλου δὲν ἐπιδίωξαν τὴν πρόωρη μοῖρα τους· δμως ἦταν ἐσωτερικὰ ἔτοιμοι νὰ δημοδεχτοῦν τὴν ἐπιδρομή της.

**

Ο Καπετανάκης τὸ 1930 ἦταν δ πιὸ εὐγενικὸς συμφοιτητής μας. "Αψογος στοὺς τρόπους, προσεκτικὸς στὶς φιλίες, τακτικὸς στὰ μαθήματα καὶ στὴ μελέτη. Γρήγορα δμως διακρίναμε, πῶς μᾶλλον μιὰ ἐπιταγὴ «καλῆς ἀνατροφῆς» τὸν ἔφερνε νὰ δίνει τὶς ὅρες του στὰ νομικὰ θέματα. Μιὰ παλιὰ ὑποθήκη εύταξίας τὸν κράτησε στὴν πεζὴ αὐτὴ τροχιά, ώσπου νὰ ἐπιτύχει μὲ ἀριστα τὸ Πτυχίο Πολιτικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν.

Παράλληλα μὲ τὴ θητεία αὐτὴ στὴν ἀμουση φάση τῆς ζωῆς, δ Καπετανάκης ἔγκαιρα εἶχε γνωρίσθει, ἀπὸ τὰ πρώτα φοιτητικὰ χρόνια, καὶ ζούσε κρυφὰ σχεδόν μὲ κείμενα

ἐκλεκτὰ τοῦ γαλλικοῦ πρὸ πάντων πνεύματος, καὶ μάλιστα στὶς πιὸ ἀπαλές καὶ τρυφερὲς μορφές του. "Ἐπειτα στὸ Πανεπιστήμιο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βρῆκε πλούσιες εύκαιρίες νὰ κινηθεῖ καὶ σὲ ἄλλες μελέτες, φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές, φιλολογικές. Μὲ πάθος, συχνὰ μὲ λατρεία, δόθηκε στὶς ἔμμουσες αὐτές σπουδές· στὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, στοὺς γερμανοὺς κοινωνιολόγους καὶ φιλόσοφους. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μᾶς φιθύριζε καὶ τὶς πρῶτες ἐκφράσεις τῆς εὐαισθησίας του σὲ καθαροὺς στίχους ποτισμένους ἀπὸ μυστικὴ φροντίδα γιὰ τὴ σιωπή. "Ἐνα συμβολικὸ δρᾶμα μὲ τὸν τίτλο «Θύελλα» συγκομίζει καὶ σφραγίζει τὴν ψυχικὴ ἐμπειρία καὶ ἀναζήτηση τοῦ Καπετανάκη στὴν πρώτη αὐτὴ περίοδο—τὴν προφιλοσοφικὴ καὶ προεπιστημονικὴ — τῆς πνευματικῆς του αἰσθαντικότητας.

Τώρα, ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸ γερμανικό πνεύμα, ἡ ἐκατατικὴ γνωριμία μὲ τὶς πιὸ ρωμαντικὲς καὶ μεταφυσικὲς τάσεις του βοήθαει νὰ γεννηθεῖ στὴ σκέψη καὶ στὴ ζωὴ τοῦ Καπετανάκη μιὰ πίστη καὶ μιὰ δρμή, ἀφάνταστη πρὶν· μιὰ δόνηση ἐναγώνια γιὰ κάποιες μυστικές δυνάμεις, που στὴν ἀποκάλυψη τῆς οὐσίας τους ἀφιερώνει γιὰ πάντα τὴν εὐαισθησία του. "Ο κοινωνιολογικὸς προσανατολισμὸς τῆς «ἐπιστημονικῆς» ἀκόμη προοπτικῆς του γίνεται ἀφορμὴ νὰ συμπυκνωθεῖ ἡ βιοθεωρητικὴ ἀνησυχία του τῆς ἐποχῆς αὐτῆς στὸ πολυφρόντιστο δοκίμιο «Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶν μόνου», που εἶχε καὶ τὸν προορισμὸ νὰ ὑποβληθεῖ γιὰ διδακτορικὴ διατριβή.

Τὸ κλῖμα τῆς Νομικῆς Σχολῆς δὲν εύνοει παρόμοιες τάσεις. "Ο Καπετανάκης μὲ ἀξιοπρέπεια ἀποσύρει τὴ διατριβή του. Δέχεται καὶ ἄλλη πικρὰ ἀπὸ τὴν κρίση τῆς Σχολῆς γιὰ μιὰ ὑποτροφία. Καὶ τότε, τὸ φθινόπωρο τὸ 1934, φεύγει μὲ τὰ τελευταῖα περιουσιακὰ μέσα του γιὰ τὸ Heidelberg τῆς Γερμανίας. "Εκεὶ γνωρίζεται μὲ τὸν Jaspers καὶ τὴ φιλοσοφία του· καὶ παράλληλα μὲ φιλολογικοὺς πρὸ πάντων κύκλους, που συντηροῦνται τὴν πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ ποιητῆ Stefan George. Τὰ χρόνια αὐτὰ στὸ Heidelberg ἀποφασίζουν τὴ συγκρότηση τῆς προσωπικότητας τοῦ Καπετανάκη. Προσανάκρουσμα γιὰ τὶς ἐπειταί ἐκφράσεις τῆς εἶναι ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ στὴ φιλοσοφία «Liebe und Zeit». Στὶς σελίδες της δὲν ὑπάρχει τόσο ἡ ἀξιοποίηση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Jaspers εἴτε ἡ φιλοσοφικὴ διαφωτιση τοῦ θέματος «"Ἐρως καὶ Χρόνος», δσο μὲ πρ-

σωπική όμολογία γιά δ. τι συγκλονίζει ή και «σώζει» τήν άνθρωπινη εύαισθησία, γιά δ. τι ξέιται πληρώνει και λυτρώνει τήν άνθρωπινη ζωή· και παράλληλα μιά έξοχη παρουσίαση και έρμηνεια κάποιων χωρίων από φιλόσοφους και ποιητές, που με τόλμη και λάμψη δεσμεύουν τις πιδιές μυστικές πτυχές τής άνθρωπινης ψυχής.

Το 1936 γυρίζει ο Καπετανάκης στήν Ελλάδα. Μάς έμφανίζεται με κατακτημένη αυτοπεποίθηση και με συνείδηση απόστολης. "Ενα φλογερό κήρυγμα γιά τη λατρεία τής άμορφιδας έμψυχωνει και τις γραπτές και τις προφορικές έκφρασεις του. Στή «Μυθολογία του 'Ωραίου», και σέ άλλα πιδιά μικρά δοκίμια, στις διαλέξεις του στόν «Ασκραίο», και σέ ιδιωτικές συνομιλίες του, έξορκίζει τὸν άνθρωπο νά μή χάνεται στήν καθημερινότητα τής άνερεστης ζωῆς, τής άνασθητης γιά τὸ θαῦμα τής άμορφιδας. Ζητάει τήν έξαρση τής έορτής γιά δόλες τις ώρες μας, τήν ξνταση τής ψυχής ώς τή θανάσιμη φρίκη, άντικρυ στό θάμβος τής άμορφιδας. Θέλει νά ζούμε αφοβά στις πύρινες γραμμές του πάθους, νά φτάνομε έτοι στά έσχατα δρια τής ζωῆς, ν' άτενίζομε τήν άβυσσο στά δρια τής ζωῆς, γιά νά ένωθούμε άπόλυτα με τήν ούσια τής άμορφιδας, νά κατορθώσουμε τή θριαμβική άρτιωση τής μοίρας μας.

"Ο Καπετανάκης έφτανε ώς τις άκρες συνέπειες τής ωραιολατρείας του. "Ο, τι γιά τούς πολλούς άνθρωπους άποτελεί θεῖο δῶρο και θερμαίνει και θέλγει σέ κάποιες προνομιακές ώρες, γιά νά σβύσει έπειτα και νά χαθεί διακριτικά στις άλλες πολλές ώρες τους, στόν Καπετανάκη ήταν νόμος και χρέος με άνεκτόπιση παρουσία και με φλόγινη είσδυση σέ κάθε στιγμή τής ζωῆς. Ή εύαισθησία δέν ήταν άπλως χάρμα σέ διαλείμματα εύγενικά, ήταν δράμα με βάθος σέ δλο τό χώρο τής ζωῆς.

Μέ τήν οριακή αύτή βιοθεωρία τής ψυχικής ξντασης και με τήν άκρατη προσήλωση στις άμειλικτες συχνά έπιταγές της ξέζησε ο Καπετανάκης μέχρι τόν Αδγουστο τού 1939 στήν Αθήνα. Και πάλι οι πικρίες δέν έλειπαν στήν υπερευαίσθητη φύση του. Οι πιδιές ξέιται φίλοι του στά χρόνια έκεινα τής δικτατορίας, και δταν δέν βρίσκονταν στήν έξορία, δπωσδήποτε δέν είχαν τή δύναμη νά στηρίξουν κοινωνικά τήν πνευματική στάση του. Και δσοι δέν βρίσκονταν σέ έχθρικές σχέσεις με τήν δικτατορία, δέν

θέλησαν ή δέν τόλμησαν νά ένισχύσουν τήν προώθηση τής δικαδημαϊκής σταδιοδρομίας του. Μέ ίδιαίτερη πικρία γιά τήν τελευταία αύτη άπροθυμία, και με καθημερινή διοκιμασία από οίκονομικές δυσχέρειες, που μάλιστα στήν υπερτροφική εύαισθησία του έπαιρναν καταθλιπτικές διαστάσεις, έφτασε στήν δριστική άπόφαση νά φύγει πάλι από τήν Ελλάδα, ζητώντας ένα κλίμα πιδιό εύκρατο γιά τή ζωή του. Και έφυγε έτσι, χάρη σέ μια ύποτροφία γιά τό Πανεπιστήμιο τού Καίμπριτζ, με όλόψυχη διάθεση γιά μιά βαθειά άλλαγή, άλλα και με νοσηρή πιά κατάληξη τής υπερευαίσθησίας του.

"Ο Καπετανάκης, που τό 1933 έμενε γιά ώρες δυστυχισμένος, δν τύχαινε και συναντούμε στό δρόμο του ένα δισχημο θέαμα, τόκαλοκαΐρι τού 1939 μάς έλεγε, πώς αισθάνεται έπι τέλους Ικανοποιημένος, γιατί «ουμβαίνει κάτι» στή ζωή του. Ήστερα από τό δέσμεις διαστάσεις και μέρες του και είταν μιά δύνηρη έπεμβαση τού δόδοντοιατρού στό στόμα του. Μιά άλλη φορά δημως τόν ίδιο κατρό δέν εύρισκε λέξεις νά μάς έκφρασει τόν άμετρο ένθουσιασμό του, μόλις είχε δρμητικά διαβάσει τό άντιφασιστικό μυθιστόρημα «Dernier Civil» τού γερμανού Ernst Claeser. «Έπι τέλους ένα βιβλίο με γόνιμη αισθαντικότητα, με δημιουργικές προοπτικές. "Οχι πιά ή νοσηρή άτμοσφαιρα τής διαλυμένης ψυχικότητας».

"Έτοι έφυγε και έφτασε στήν Αγγλία. Και γρήγορα απόκτησε μιά παρουσία στά άγγλικά γράμματα πραγματικά έπιβλητική. Τίποτε τό άπροσδόκητο στήν έξαιρετη αύτη έπιδοση. Προικισμένος από τή φύση του με θαυμαστή δεκτικότητα γιά δ. τι είχε πνευματική έκφραση, διαποτισμένος βαθειά με τις πιδιές δριμες διαθέσεις και προσδοκίες τής σύγχρονης εύρωπαϊκής πνευματικότητας,— τού γερμανικού και τού γαλλικού πνεύματος—, θρεμμένος άκομα με τήν κλασσική πνευματική στάση, εύρωπαϊκή και έλληνική, ήταν δργανικά έτοιμασμένος γιά νά προβληθεί τόσο γοργά και τόσο λαμπρά μέσα στά άγγλικά γράμματα τής έποχής μας. Τό άτυχημα τό άνεκκλητο είναι, ότι βρέθηκε πάλι με άνθρωπινες πλαισιώσεις και σέ ίδεολογικές κατευθύνσεις, που κράτησαν τή ζωή του και τή σκέψη του στήν ίδια άλεθρια γραμμή, που είχε φέρει ήδη τή νοσηρή έκβαση τής εύαισθησίας του. "Έτοι ή μονομέρεια ή άδιάλλακτη και ή

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ
(Φωτογραφία τού 1940, στήν Αγγλία)

διαβρωτική περιπάθεια τῆς στάσης του στὴν ζωὴ συνεχίστηκε καὶ μέσα στὶς δύμχλες καὶ στὴ μοναξιὰ τοῦ Λονδίνου, μακριά ἀπὸ τὸν ἥλιο τοῦ ἀττικοῦ τοπείου καὶ τὴν ζωπύρωση τῆς οἰκογενειακῆς θαλπωρῆς.

Καὶ ἔτσι, ὃν προχώρησε στὴν ἐνατένιση τῶν πεπρωμένων του μὲ ἀτάραχο βλέμμα, ὃν κατάκτησε τὴ δύναμη τῆς ἀδιαφορίας γιὰ τὸ ἀγαθὸ τῆς ζωῆς, δύμως παράλληλα προχώρησε, μὲ ρυθμὸ μάλιστα ραγδαιὸ, στὸν πρόωρο θάνατο. Τὸ παρακμασμένο ἀστικὸ καθεστὼς καταπόντισε τὸν εὐγενικὸ Καπετανάκη μέσα στὶς βαραθρικὲς σχισμές του. Ἀπὸ καὶ ρὸ οἱ φυσικὲς ἀναθυμιάσεις τῆς προθανάτιας φάσης του δηλητηρίασαν τὸ λεπτὸ πνεῦμα του, ἐνῶ οἱ οἰκονομικὲς συμπληγάδες τῆς κατασύνθλιψαν τὸ ἀβρὸ ήθος του.

***

Ἡ σκιαγραφία αὐτὴ τῆς μορφῆς τοῦ Καπετανάκη—ύπαγορευμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη μόνο γιὰ τὸ στενὸ φίλο καὶ πνευματικὸ συνοδοιπόρο τῶν φοιτητικῶν χρόνων καὶ ἔπειτα μιᾶς δεκαετίας σχεδὸν—δὲν ἔχει

βέβαια τὴ διαύγεια καὶ τὴν πλαστικότητα, ποὺ θὰ ἀξίωνε ὁ μοναδικὸς αὐτὸς ἔραστης τῆς διαύγειας καὶ τῆς πλαστικότητας.

Τὰ Ιδανικὰ τῆς ἀπαλότητας καὶ τῆς τρυφερότητας, τὰ αἰτήματα τῆς φλογερῆς ἐναγώνιας ὠραιολατρείας, ποὺ ἐμψύχωναν τὴν πνευματικὸ λαξευμένη εὔαισθησία τοῦ φίλου μας, στὴ σημερινὴ αἰσθαντικότητα τῆς ζωῆς μας μοιραῖα φαίνονται σὰν θολὰ δνειροσχήματα μιᾶς ἀπόμακρης χώρας. Ἀπὸ τότε πέρασε βαθὺς καιρὸς. Γνωρίσαμε τὸ Μαραθωνιον ἄλσος. Γνωρίσαμε τὸ λόφο τοῦ Γολγοθᾶ. Ἀτενίσαμε τὴν ἑπικὴ ἀνάταση τοῦ Λασού ἀντίκρυ στὴ δουλεία καὶ ἀντίκρυ στὸ θάνατο. Τὸ ἀνάστημα τοῦ λαϊκοῦ ἀγωνιστῆ ἔγινε στὰ μάτια μας τὸ «ἀπτὸ σῶμα τῆς ὁμορφιᾶς». Σήμερα ἡ προβολὴ τῆς προσωπικότητας τοῦ Καπετανάκη, πέρα ἀπὸ θέμα τῆς ἀγάπης μας, εἶναι ἔργο μιᾶς ἀνομολόγητης ζωῆς νοσταλγίας, καὶ μιᾶς προμήθειας γιὰ μελλοντικὲς δρες. Σὲ μιὰ εἰρηνική, ἀρμονική, εύτυχισμένη κοινωνία, ἡ συμβολικὴ μορφὴ τοῦ Καπετανάκη, καθαρμένη ἀπὸ τὴ δοκιμασία τῆς ἐποχῆς της, ἔχει τὴν ύψηλὴ ἀποστολὴ νὰ ὑπενθύμιζει τὴν τραγικὴ εὐγένεια τοῦ πνεύματος.

Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΗΘΟΣ

“Ολη του ἡ ποιητικὴ εἴταν μιὰ παθητικὴ ἀναζήτηση ἐνδές μέτρου: τοῦ ἀνθρώπινου μέτρου ποὺ χάθηκε μέσα στὸν κατακλυσμὸ τῶν προγραμμάτων καὶ τῶν ἰδεολογιῶν. Τὸ μέτρο αὐτὸς ζητούμε οἱ τοῦ George. Τὸ μέτρο αὐτὸς δοκίμασε νὰ δρίσει ύπερνικῶντας ἀργότερα τὸ θανάσιμον Ίλιγγο τοῦ Rimbaud. Κάτω ἀπ’ τὸ μέτρο κείνο πάσχισε νὰ στεγάσει τὸ πάθος καὶ τὴν ἀγωνία ποὺ τὸν κατεῖχαν. Ἐκεῖνο θέλησε νὰ δρθώσει δρόσημο καὶ ξόρκι, «φράχτη γύρω ἀπὸ τὴν ὑπαρξη ποὺ νὰ τὴν προφυλάσσει ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ μηδενός».

Κι’ εἴταν, σ’ αὐτὴ του τὴν περιπετειώδη ἀναζήτηση, τόσο σταθερά, τόσο μόνιμα, τόσο παθητικὰ ‘Ελληνικός.

Εἰρωνικός ἀπέναντι στὰ δόγματα ποὺ πάν νὰ καταντήσουν μονολιθικὸ τὸν πολιτισμό μας, ἐπεικής δύμως καὶ ἀνθρώπινος ἀπέναντι στοὺς πιστούς τῶν δογμάτων, μετουσίωσε τὴν καταπληκτικὴ του εὐχέρεια

τῆς προσαρμογῆς—ποὺ δὲν εἶναι καθ’ ἔσω τὴν ἀρετὴ—στὸ πιὸ ἥπιο καὶ στὸ πιὸ δραστικὸ δπλὸ τοῦ πνεύματος: στὴν ίκανότητα τοῦ νὰ καταλαβαίνει καὶ νὰ μὴν παραβιάζει τῶν ἄλλων τὸ πνεῦμα. “Ἐτοι ἔγραψε μὲ τὴν ίδια ἀνεση γιὰ τὸν Platen καὶ τὸν Proust, γιὰ τὸν Πλωτῖνο καὶ τὸ Balzac, γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι καὶ τὴ Jane Austen.

Κι’ εἴταν ἡ ἀδιάλλακτη ἀγωνία του γιὰ τὸ μέτρο, τόσο ἡρεμα, τόσο αὐτονόητα, τόσο ἐλληνικὰ συνδυασμένη μὲ μιὰν ἀπέραντη διάθεση φιλίας καὶ ἀνθρώπινης συνδιαλλαγῆς.

“Η ποίησή του συναίρει τὴν παραδομένη οὐσιαστικὴ — μὰ καὶ τυπικὴ ἀκόμα — αὐστηρότητα μὲ τὴν προβληματικότητα τῆς συνείδησης, ποὺ ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς καθολικῆς ἀπωλείας. Μιὰ γνώριμη, ἀρχαία, μιὰ ιωνικὴ συγκίνηση διατρέχει τοὺς ἀγγλικοὺς στίχους καὶ ἡ μνήμη τοῦ φωτὸς φωτίζει τὸ ἀπατηλὸ σκοτάδι μιᾶς τραγικώτατης ποιητικῆς ψυχῆς.

Π. Α. ΠΑΠΑΔΗΓΟΥΡΑΣ